

8755

14465

Экспорт зерна

Восток

1912

891.99

G-16

8755

14

Երևան «Ս.ՇԵՍՏԱՆՔ», ի ԹԻՎ 8

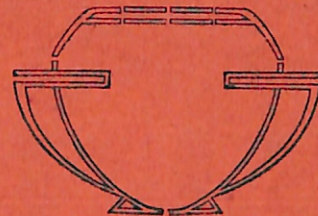
ՇԱՀԱՆ ՆԱԹԱԼԻ

ՄԱՐԴԸ

ԸՆԿԵՐՍՅԻՆ ՀԱՍՏԱՐԱԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ
ՀԻՆԳ ԱՐԱՐԻԱԾ

ԱՄԷՆ ԻՐԱԴՍՈՒԹԻՒՆ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԱԾ Է ՇԵՂԻՆԱԿԻՆ

Հրատարակ. Ս. ԹՈՓԱՃԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

ԻԶՄԻՐ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՔԷՇԻՇԵԱՆ

1912

2003

Երկրային Հայրենի
Բազմաբնակ Հայրենի

Մասնաշար "ԱՇԽԱՏԱՆՔ"ի Թիւ 3:

891.99

2-16

ՇԱՀԱՆ ՆԱԹԱԼԻ

The following named

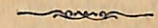
persons

*of Peoples W
Browsers*

ՄԱՐԴԸ

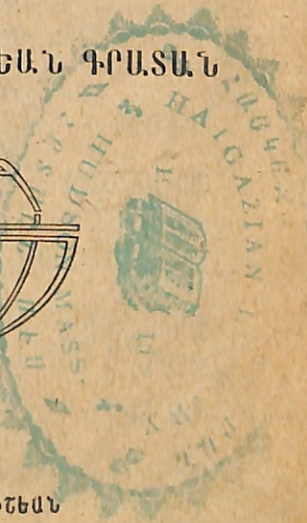
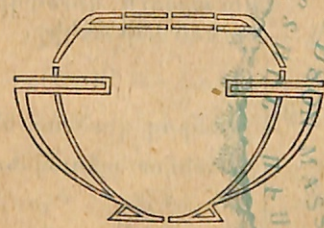
ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՆԳ ԱՐԱՐԻԱԾ

ԱՄԷՆ ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԻՒՆ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԱԾ Է ՇԵՂԻՆԱԿԻՆ

Հրատարակ. Ս. ԹՈՓԱՃԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

8755

ԻԶՄԻՐ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՔԷՆԻՇԵԱՆ

1912

Դ Ե Ր Ա Կ Ա Տ Ա Ր Ն Ե Ր

- ՉԱԻՔՆ.** — 27 սարեկան նիհար, միջահասակ երիտասարդ մը, անհիշուած պէտխով, սառապած դէմքով, ակնոցաւորուածանող փաստափանուրեան:
- ՏԻՐԱՆ.** — 30 սարեկան նիհար երկարահասակ երիտասարդ, ծանօթ-ընկեր Չաւեհի-ուսանող ասուածաբանութեան:
- ՕՆՆԻԿ.** — 27 սարեկան, կայտառ, առոյգ, խարսեառ պէտխով երիտասարդ գործաւոր, ընկեր Չաւեհի:
- ՎԱՀԷ.** — 30 սարեկան, անպէխ, սառապած, զարգացած երիտասարդ, ընկեր Չաւեհի:
- ՀՄԱՅԵԱԿ.** — 30 սարեկան, անպէխ, չարամիտ դէմքով գործաւոր. Չաւեհի կերպարեկամ եւ հակառակորդ:
- ԷԼԷՆՕ.** — Ամերիկուհի գործաւորուհի. երբեմն ինկած աղջիկ, քիսադեմ բայց սիրուն աղջիկ մը. 22 սարեկան, Չաւեհի կենակիցը:
- ԲԱՐՔԻՐԻՆ.** — Խարսեառահեր, գեղեցկադէմ ամերիկուհի մը. Չաւեհի դասընկերուհի եւ սիրուհի:
- ԲԷՅՏԻ.** — Չաւեհի բնակած տունին տիրուհին, 40ր անցուկ, գործակից Հմայեակը:
- ՈՒՐԱՍԸՆ.** — Գործարանի հսկիչ, երիտասարդ:
- ՃՕՐՃ**
ՄԱՐՏԻՐՈՍ
ՍԷՄԻ
ՈՒՐԱԵԸՄ
ՃԱՆ
- ՀԱՃԻ.** — Ծեր գործաւոր, բանբողներու հակառակ:
- Դասաւոր, փաստաբաններ, դասարանի բարձրաբնէր, փոխաններ, գործաւորներ, գործաւորուհիներ, ժողովուրդ եւ այլն:

Ա Ր Ա Ր Ի Ա Շ Ա .

Բեմը կը ներկայացնէ երկու սենեակներ, աչ կողմը պզտիկ սենեակ մը՝ ձախ կողմէն մէկ պատուհանով, կռակէն դուռ մը, սենեակները բաժնող պատի երկայնքին դրամ անկողին մը (ֆառն), պատուհանին առջեւ երկու արտուներ՝ պզտիկ սեղանի մը շուքը, սեղանին վրայ քերթեր եւ գիրքեր, կաղամար մը ու գրիչ, սեղանին վերեւ պատէն կախուած պատի օրացոյց մը պատկերագարդ, առջին անդին ուսանողի յատուկ ստարկաներ, անկողինն քով լաք կախելու դարակ մը՝ վարագոյրով գատուած: Չաւեհի սենեակն է առ: Բեմին երկրորդ մասը աւելի մեծ սենեակ մը եւ աւելի նոյն կահաւորւած. աչ կողմէն երկու պատուհաններ, կռակէն դուռ մը. պատի երկայնքին գեղեցիկ մանակալ մը, երկու պատուհաններուն մէջտեղ աւելի խոշոր սեղան մը. առջին անդին քիկնարտուներ, պատուհաններէն առկախ շտանքէ վարագոյրներ, անկողինին առջի կողմը լաք կախելու դարակ մը դուռով. պատերը զարդարած աղջիկներու պատկերներով, պզտիկ պիւնօ մը հայելիով, պիւնօին վրայ լացուելու կոն մը եւ ջուրի աման եւ այլն: Հմայեակին սենեակն է առ:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա .

[Վարագոյրը բացուելուն հետ Չաւեհի սենեակը կը մտնեն]
 ՕՆՆԻԿ, ՎԱՀԷ ԵՒ ՏԻՐԱՆ

ՕՆՆԻԿ. — [Առոյգ ու համարձակ ներս մտնելով]
 Հոս չէ. տակաւին չէ եկեր. ո՞վ գիտէ այսօր ո՞ւր գացեր է:

ՏԻՐԱՆ ԵՒ ՎԱՀԷ. — [ներս մտնելով] Երթանք ուրիշն, կարելի է գուրտը կը հանգպինք:

ՕՆՆԻԿ. — [խօսք զլսարկը անկողինին վրայ նետելով ինքն ալ կ'երկնայ անոր վրայ] Ո՞ւր պիտի

երթանք. սպասենք, հիմա կուգայ, ո՞ւր գացած պիտի ըլլայ:

ՏԻՐԱՆ. — [աթոռ մը առնելով] Անշուշտ գործ փնտռելու գացեր է: Այս սուտու տեսայ զինքը, ձեռքը «Կլօպ» մը ընկճած կ'երթար:

ՎԱՀԻ. — [եալելով իտուր] Խեղճ տղան չկրցաւ գործ մը գտնել. ձախողութիւնը ամէն կողմէն միեւնոյն ատեն կուգայ: Անգամ մը դպրոցը լըմընցնէր, անցնէր երթար, այստեղ իր տեղը չէ:

ՕՆՆԻԿ. — [պառկած սեղեկ] Վախում այս տարի չկրնայ շարունակել. արդէն վագանցին ամիս ու կէսը անցաւ և տակաւին գործ մը չկըրցաւ գտնել. ի՞նչպէս պիտի կրնայ վճարել դըպրոցին թոշակը:

ՎԱՀԻ. — Այսպէս ուսանողութեան խերն եմ անխժեք. կէս կուշտ կէս անօթի կեանք քաշըըչել կ'ըլլայ ստոր: [խօսք Տիրանի, ուղղելով] Ի՞նչես, բախտդ գտեր ես. ապրուստի հոգը, դըպրոցի մտածումը չունիս և պէտք եղած ատենն ալ բացաւիկ պատեհութիւններ: Մարդ Ամերիկայի մէջ աստուածաբանութեան ուսանող ըլլալու է: [ժեսթը փոխելով] Բայց կատակը մէկ կողմ. Տիրան, չե՞ս կրնալ սա քու ծանօթ միջնորդներու գործով բան մը ընել Չաւէնին համար. անոնք ամէն բան կրնան ընել եթէ ուզեն:

ՏԻՐԱՆ. — Եղբայր, քանի անգամներ առաջարկած եմ. նո՛, անկարելի եղած է զինքը համոզել. երկու կիրակի եթէ ինձի հետ եկեղեցի եկած ըլլար՝ բոլորին հետ կը ծանօթացնէի և հիմա ամէն բան կարգադրւած էր. Չէք գիտեր ի՞նչ նշանակութիւն ունի անոնց համար եկեղեցի երթալը. այնպէս կը հաւատան թէ՛ ով որ եկեղեցի կ'երթայ, ա՛լ լաւ մարդ է, իսկ միևնա-

թըրի մը յանձնարարականով գործ ուղելու գացող մը՝ անպայման առանց գործ ունենալու ետ չգտնար: Իսկ Չաւէնը մեր ճանչցածն է: Անցած օր նորէն յուսահատ կը մտածէր՝ երբ իրեն կրկնեցի մտածումս, սակայն ան հայտնելով «ո՛չ եկեղեցի կ'երթամ ո՛չ դպրոց՝ եթէ դպրոց երթալուս անհրաժեշտ պայմանն է եկեղեցի երթալ» պրոսայ երեսիս՝ Երթալով աւելի ջղազըրզիւ կ'ըլլայ, կը կատղի երբ եկեղեցիէ անունը կուտաս. այսքան ծայրայեղ ու մոլեղին հակառակութիւն չտեսնուած բան է:

ՕՆՆԻԿ. — [ժեսթով եւ կասկելով] Անշուշտ այդ խօսքերը վիրաւորիչ են քեզ համար. չէ՞, Տիրան: [կը խնդայ]

ՎԱՀԻ. — Չաւէնի խօսքերը երբեք չեն վիրաւորեր, այնքան անկեղձ են անոնք:

ՏԻՐԱՆ. — Եթէ Չաւէնի խօսքերէն վիրաւորելիմ, հետը ընկերութիւն չեմ ընէր: Ի՞նչ հոգս թէ՛ Չաւէնը ի՞նչ կ'ըսէ. ամէն մարդ իր առանձին համոզումն ունի: Ան կը կարծէ աշխարհը բարեկարգել, և այդ ծրագրին մէջ կարծես առաջին տեղը տւեր է եկեղեցիները քանդելուն, իսկ ես կը հաւատամ թէ՛ եկեղեցիները իրենց դերը ունին և թէ՛ Չաւէնը չէ որ պիտի կրնայ եկեղեցիները քանդել, իսկ ես իբր ապրող արարած՝ անոր կը գործեմ, ինչպէս գուն՝ գործատէրին:

ՎԱՀԻ. — Կեցցես, Տիրան, այդ վերջին խօսքդ տմբողջապէս անկեղձ էր, իսկ թէ՛ եկեղեցիներն իրենց դերը ունին, ես ալ Չաւէնին հետն եմ, ըսելու համար որ եկեղեցիները իրենց դերը աւելի ինչն ալ իսպաղելը են արդէն:

ՕՆՆԻԿ. — Այդպէս ա՛, Տիրան, ըսել է աստ-

ւածարանութեան հետեւիլդ ապրուստի մը խընդիր է: [կը կտէ խօսքը սեսեցելով Չաւենը, որ «Կլօյ» մը ձեռքը կ'ընկայ սեմին վրայ]: [օտկելով] Ա', եկա՛ւ, եկա՛ւ... [Չաւենը ընկերները սեսեցելով ժպիտ մը կը շինէ]:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ.

ՆՈՑՆԵՐ ԵՒ ՉԱՒԷՆ

ՉԱՒԷՆ.— [զլխարկը քերքին հետ մեկտեղ սեսեցելով վրայ նետելով] Օ՛ՔՓ... այնպէս յոգնած եմ որ...

ՕՆՆԻԿ.— [ցատկելով իր սեղին եւ Չաւենը սեղմելով] Ո՛ւր էիր, Չաւէն:

ՉԱՒԷՆ.— Սուս եղիր, մինչեւ հիմա տասը տեղ գացի. բոլորն ալ պարապ: [կը նստի քառակուսի վրայ, ՕՆՆԻԿն ալ բովը] Ի՞նչ անբարեբախտութիւն է աս. գործելու փափաք, գործելու յօժարութիւն ունենալ և գործ չկրնալ գտնել. ի՞նչ աշխարհ է աս:

ՎԱՀԷ.— Գոնէ յոյս մը:

ՉԱՒԷՆ.— Եթէ Ամերիկա նոր եկած ըլլայի, ամէն տեղ յոյս կար: «Նորէն եկուր», աս է ամէն տեղի պատասխանը. իսկ մենք շատ լաւ կը հասկընանք այս երկու բանին իմաստը: Հաւատա՛, Վահէ, սճրագործ ըլլալը ոչինչ է այս աշխարհին մէջ. մարդեր, որոնց դատարարակները ըլլալու սահմանուած ենք, այդ մարդերէն գործ մուրացողներ եղած ենք: Ինձի մի՛ ըսէք որ ծայրայեղ եմ մտածումներուս մէջ. ես այս ընկերութեան մահացումին կը հաւատամ հոգիիս բոլոր ուժովը:

ՏԻՐԱՆ.— Ա՛ռ, նորէն սկսաւ:

ՉԱՒԷՆ.— [նեղացած] Ես չսկսիմ ո՞վ սկսի ապագո՞ւն: Ի՞նչ ընես, գտեր ես փառքդ:

ՏԻՐԱՆ.— Քու ձեռքդ ո՞վ է կապեր:

ՉԱՒԷՆ.— Իմ ձեռքս: [կարճ լուսիւն մը. սեսը փոխելով] Իրաւունք ունիս, Տիրա՛ն, իրաւունք ունիս: Որովհետեւ չեմ այն՝ ինչ որ կ'ուզեն որ ըլլամ: [սուր] Բայց ես այս տառապանքիս ու տրտունջիս մէջ, Տիրա՛ն, ճշմարիտ որ շատ աւելի երջանիկ եմ, քան ինչ որ պիտի ըլլայի եթէ քու բարտաւարութիւնդ ունենայի: Մտածումի խնդիր է, գիտե՛ս. մի՛ ցաւիր:

ՎԱՀԷ.— [արքուն մը առնելով] Ի՞նչ, նո՞ր իրար կը ճանչնանք որ իրարմէ ցաւինք: Ճիշդ քիչ մը առաջ նոյն բանին վրայ կը խօսէինք:

ՏԻՐԱՆ.— [ընդմիջելով] Չէ՛ Չաւէն, չէ, մենք ուրքան ալ մտածումներով իրարու չհաշտւինք, իրարմէ չենք ցաւիր: Քու խօսքերդ չըսած արդէն ծանօթ են ինձ:

ՕՆՆԻԿ.— [ցատկելով քառակուսիէն՝ ձեռքերը սափախի գրպանը դրած] Է՛է, երկար ըրիք. ալ բան չկա՞յ: Սէ՛յ, Չաւէն, գրացուհիդ ի՞նչպէս է:

ՉԱՒԷՆ.— Լու է, ծօ՛, [հեղհեղով] աստուածաբանութեան ուսանողի առջեւ անբարոյական բաներու մի՛ սկսիր նորէն:

ՕՆՆԻԿ.— Չէ՛, ալ ինչ: Իբր թէ Տիրանը մեր չճանչցածն է. ուրիշին քահանայ բայց մենք գիտենք ինչ սատանայ է: Ինչո՞ւ, չէ՞ս իմացեր որ «հասած տանձը արջը կ'ուտէ» կ'ըսեն: Ինչքոր չեն ըներ սա մեր աէրաէրներն ու պատուելիները:

ՎԱՀԷ.— Է՛ ի՞նչ ընեն խեղճերը:

ՏԻՐԱՆ.— Չէ՛, այդ պտուղին քաղցրութիւնը մինակ աշխարհակամներուն տրւած է հասկնալ: [Կը խնդայ]:

ՕՆՆԻԿ.— Չէ՛, չէ՛. գիտենք որ շատ լաւ կը հասկնան անոր համը: Վահէ՛, իրաւ ի՞նչպէս էր

ան վարդապետին պատմութիւնը. անցած օր կ'ըսէիր:

ՎԱՀԷ. — Վազ անցիր ճանըմ: [Տիրանին] Բայց Տիրան զգոյշ, ուրիշ տեղ չըսես այս խօսքերը:

ՏԻՐԱՆ. — Հոգո՞ւմի՛ր քննէր:

ՕՆՆԻԿ. — Տիրանը թաց տեղ չպառկիր. ան գիտէ գործը գլուխ հանելուն կերպը: Ան գիտէ թէ ո՞ր մէկ բրիտանաց տիկինին քէյֆը բերելու է նպատակին հասնելու համար:

ՎԱՀԷ. — Իրաւ, Տիրան, խօսքը մէջերնիս, մինչեւ ո՞ւր հասաւ Տիկ. Լայլընտի խնդրը. բաւական ատեն է բան մը չես ըսեր, ձգէ որ երկար ատեն էր իրար չէինք տեսեր:

ՕՆՆԻԿ. — Իրաւ չես գիտեր. արդէն եփած է: «Հէմ զիարէթ, հէմ թիճարէթ»: Տիրանին ո՞ւր կէ գրամ որ այսպէս ապրի. Տիկ. Լայլընտը թող ողջ մնայ:

ՏԻՐԱՆ. — Մարդ իսկապէս կը խղճահարի տեսնելով թէ՛ ի՞նչպէս խռփած ծերուկ մը այդ հրեշտակի պէս մատղաշ աղջիկին հետ ամուսնացեր է: Աղջիկ մը ունի ճիշդ իր տարիքը: [Զաւեցիկ] Կը ճանչնաս չէ՞, Զաւէն, ձեր համալսարանը կ'ուսանի:

ՕՆՆԻԿ. — [Ընդմիջելով] Բան մը չընե՞ս. ապագադ բարւոքւած կ'ըլլայ. դուն աղջիկը, Տիրանը մայրը:

ԶԱԻԷՆ. — Ոչինչ ունիմ ըսելիք աղջիկին, սակայն ան յերբեք չկրնար իտէալս իրակամացնել, ան չէ իտէալական աղջիկը՝ որ պիտի կրնայ կինս ըլլալ: Նոյնիսկ բաւական մտերմիկ յարաբերութիւն ունեցած եմ հետը, սակայն նո՛ս,:

ՎԱՀԷ. — Է՛, խօսէ նայինք, Տիրան, սա tête a tête էջերէդ բայ նայինք:

ՏԻՐԱՆ. — Գոցէ՛, պէտք չկայ. բաներ կան որոնց մասին չեն խօսիր այլ կ'ապրին:

ԶԱԻԷՆ. — Է՛... պատիւ, բարոյական, սրբութիւն, բարձրութիւն, միլիոնատիրուհի, կըզերականութիւն...

ՕՆՆԻԿ. — [Ընդհատելով] Պոռնկութիւն:

ԶԱԻԷՆ. — Ես չեմ մեղադրեր անոնք, որովհետեւ ընկերութեան զոհերն են:

ՕՆՆԻԿ. — Դիւրին ապրելու միջոց, ինչո՞ւ չէ, փոխանակ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն ինծի պէս իւղերու մէջ, մեքենայի առջեւ քրտինք թափելու՝ «կի՛ր, ա՛րբ և ուրախ լե՛ր», որովհետեւ աստւածաբան ես:

ՏԻՐԱՆ. — Այո՛ աշխարհի մէջ կեանքը անորն է որ գիտէ ապրիլ:

ՎԱՀԷ. — [Ժպիտով մը] Սա «ապրիլ» բառին տեղ «խարել» չըսե՞ս:

ՏԻՐԱՆ. — Ի՞նչ կ'ուզես ան ըսէ, կեանքն ալ արդէն խարկանք մըն է:

ՕՆՆԻԿ. — Զաւեցի քոյ զայնքով որ լուռ կեցած է՝ ի՞նչ է նորէն, չխօսի՞ս: [Կը նեղի]

ԶԱԻԷՆ. — Խնդրեմ, Օննիկ, ձգէ, այնքան յոգնած եմ որ խօսելու կարողութիւն անգամ չէ մնացեր. դուք խօսեցէք, ես մտիկ կ'ընեմ:

ՕՆՆԻԿ. — Ա՛, ե՛լ դուրս երթանք. ի՞նչ փակուած նստեր ենք, դուրսը գեղեցիկ օդ կայ. շաբաթ իրի՛ուն է, գիտե՞ս:

ԶԱԻԷՆ. — Շաբաթ իրիկուն է շաբաթականը առնողին համար, ինծի ի՞նչ: Դուրս ելնելը դժբամ չունեցողին համար տառապանք է:

ՕՆՆԻԿ. — [Բաւելով] Ե՛լ, ծօ՛, իմ գրամս քու կըդ է: Կ'ուզե՞ս [գրպանէն դրամ հանելով] կ'ուզե՞ս, ըսէ՛, քանի տողար:

ՎԱՀԷ.— Ինձի չե՞ս տար, Օննիկ:

ՕՆՆԻԿ.— Գնա՛...

ՏԻՐԱՆ.— Ինձի՞:

ՕՆՆԻԿ.— Տիկ. Լայրնսին գնա՛: [կը խնդան]

Այս իրիկուն չե՞ս երթար, թէ՛ շաբաթ իրիկուն-ները քու կարգդ չէ:

ՎԱՀԷ.— Թատրոն չերթա՞նք, տղա՛ք:

ՕՆՆԻԿ.— Երթանք: Տիրանը արդէն չկրնար գալ. մենք երեքս կ'երթանք:

ՎԱՀԷ.— Տիրանը մետաքսէ չարագոյրներու ետին ինք կը խաղայ, թատրոնն ի՞նչ ընէ:

ՁԱԻԷՆ.— Ես չեմ գար:

ՕՆՆԻԿ.— Համմէ՞, չե՞ս կրնար, կրնաս կրնաս...

[բռնելով ու նետելով] շարժէ՛ նայինք:

ՏԻՐԱՆ.— Ես պիտի երթամ: [կը կանգնի]

ՎԱՀԷ.— Ինչո՞ւ կ'աճապարես:

ՕՆՆԻԿ.— Է՛, անիկա մեզի չյարմարիր. սենեակին մէջ լա՛ւ, ընկերներ ենք, բայց դուրսը ան փոխարցու է, մենք գործաւոր:

ՎԱՀԷ.— Խելացի տղայ ես Օննի՛կ:

ՏԻՐԱՆ.— Հիանալի կերպով սրամիտ դարձեր ես, Օննի՛կ, մանաւանդ այսօր կ'երեւի մուսադ թառեր է:

ՕՆՆԻԿ.— Սրամտութեան բան չկայ. դուն ըսէ, չէ՞ որ փողոցին վրայ, քեզ մեզի հետ տեսնող աստուածավախ ու բարոյասէր ծանօթներդ կրնան քու մասին գէշ գաղափարել: Մանաւանդ որ ես անանկ աստուածաբանական ուսանող մասնող չեմ խաղցներ, կը նայիս, աղջիկ...

ՁԱԻԷՆ.— [ընդհատելով] Է՛է, [Տիրանին] եթէ աճապարելու մասնաւոր գործ մը չունիս, նստէ Տիրա՛ն, բաւական ատեն է չենք տեսներ, կը խօսինք:

ՏԻՐԱՆ.— [ժամացոյցը նայելով] Դատարդ մըն ալ կրնամ նստիլ. ժամադրութիւն մը ունիմ:

ՕՆՆԻԿ.— Շաբաթ իրիկուն և աստուածաբանական ուսանողէ ժամադրութիւն, բաւական յարմար չէ՞:

ՎԱՀԷ.— Այս տարի վագանցի չգացիր Տիրան:

ՏԻՐԱՆ.— Հաւանաբար եկող շաբաթ երթամ Մէյնի կողմերը:

ՁԱԻԷՆ.— [հառաչելով] Հէյ, հէյ...

ՕՆՆԻԿ.— [Ձաւեհին] Նախանձի հառաչ մըն էր այդ, Ձաւէ՛ն:

ՁԱԻԷՆ.— Ընդհակառակը գիտակցութեան հառաչը: Իրաւունքս էր ամբողջ տարիի մը քրտնաթոր աշխատութենէս վերջ վագանց մը ունենալ, բայց ա՛լ վազ անցանք վագանցէն՝ գոնէ գործ մը ըլլար:

ՎԱՀԷ.— [Տիրանին այժ րնելով] Վաղը կիրակի է, տղա՛ք, եկեղեցի չերթա՞նք:

ՕՆՆԻԿ.— Երթա՞նք, աղւորիկ բաներ կուզան:

ՏԻՐԱՆ.— Եթէ ես ըսէի գուցէ ո՛խալ թարգմանուէր, բայց իրողութիւն է թէ՛ կարելի է լաւ ծանօթներ ունենալ և օգտուիլ անոնցմէ:

ՎԱՀԷ.— Ի՞նչ կ'ըսես, Ձաւէ՛ն, վաղը սանկ մէկ խօսք ըրած չերթա՞նք:

ՁԱԻԷՆ.— [Հեզնախոյն] Շնորհակալ եմ:

ՎԱՀԷ.— Ի՞նչ կը կորսնցնենք, ընդհակառակը կարելի է բան մը շահիլ:

ՁԱԻԷՆ.— Եկեղեցիէն եկած շահէն բացարձակապէս չնորհակալ եմ:

ՎԱՀԷ.— Հասկցանք, բայց բան մը կը կորսնցնենք:

ՁԱԻԷՆ.— Այն որ այդ կեղծիքի տուները քաջալերած կ'ըլլանք:

ՎԱՀԷ. — Առանց մեզի ալ անոնք աւելիովը քաջալերւած են արդէն:

ՉԱԻԷՆ. — Գոնէ ես ինձ համար այն միտիթաւրանքն ունիմ թէ՛ ես չեմ քաջալերեր. փոխանակ երթալ և ստաւարացնելու ոչխարներու այդ հօտը, աւելի լաւ է գիրք մը կարդալ:

ՏԻՐԱՆ. — Իբր ընկերաբան քեզի հարցնեմ թէ՛ Չաւէ՛ն, կը՞ կարծե՞ս որ այս ժողովուրդը առանց եկեղեցիի կրնայ ըլլալ:

ՉԱԻԷՆ. — Չէ՛ թէ կը կարծեմ, այլ կը հաւատամ, և կր հաւատամ տակաւին որ այս ժողովուրդին տգիտութիւնը դարերով պիտի յաւերժանայ այդ շէնքերուն միջոցով: Այդ շէնքերը տգիտութեան դարձնարաններն են և իբր նախատինքներ կը կանգնին գիտութեան դէմ: Ի՞նչ կը սպասէք այդ եկեղեցիներէն, այդ հսկայ ու մեծածախս շէնքերուն տեղ թող համալսարաններ կանգնէին:

ՏԻՐԱՆ. — Համալսարաններն իրենց տեղն ունին՝ եկեղեցիները իրենց տեղը և ո՞վ ըստ որ Ամերիկայի մէջ համալսարաններ կը պահսին:

ՉԱԻԷՆ. — Այո՛, չեն պահսիր անոնց համար որ գրամ ունին: Իսկ չունեցողներուն համար կը պահսին: Ինչո՞ւ ես այսչափ կը տառապիմ՝ եթէ իսկապէս ժողովուրդին համար են անոնք, ինչո՞ւ դուն աստաւարանութեան կը հետեւիս. կրնա՞ս զիս հաւատացնել թէ քու մաքուր հաւատքդ անստոյգին համար այնքան ստոյգ էր որ՝ քեզ անոր պաշտօնեայ ընելու մղեց: Մենք իրար լաւ կը ճանչնանք չէ՞, Տիրան: Խմորի, խառնըւածքի խնդիր է ընել կամ չընելը:

ՏԻՐԱՆ. — Բայց ընդունէ, Չաւէ՛ն, որ դուն շատ անիրաւ ես՝ եկեղեցիին դէմ քու ունեցած

ժառանգներուդ մէջ:

ՉԱԻԷՆ. — Անիրաւութեան ոչինչ կայ. եթէ ըստներս սխալ են, ճշդէ՛ և ես ալ քեզի հետ եմ: Ըսէ՛ խնդրեմ, դուն իբր զարգացած երիտասարդ և աստաւարանութեան ուսանող, ըսէ՛, ի՞նչ առնչութիւն կայ սա քու եկեղեցիիդ և գիտութեան մէջ, գիտական ի՞նչ հիմքի վրայ կանգնած՝ է սա եկեղեցիդ: Եթէ ես կեանքիս մէջ կ'արգահատիմ տգէտ ժողովուրդին վրայ, որ կուրօրէն կը հետեւի, կը դատապարտեմ քեզի պէս երիտասարդները որ գիտնալով անստուգութիւնը, խեղճ ժողովուրդը ոչխարօրէն կը քաշէք դէպի տգիտութեան խաւարը. և ասիկա մի՞նակ հացի համար: Կը նախընտրեմ շեռնական աւազակ ժը ըլլալ հացիս համար՝ քան քահանայ, զոնէ ան անկեղծ քաջութիւնն ունի:

ՕՆՆԻԿ. — [ընդմիջով] Է՛հ, քե՞զ մտիկ պիտի ընենք. ա՛լ բան չկայ, միշտ նոյն կրկնուած բաները.

ՏԻՐԱՆ. — Լա՛ւ, փահենք, կարելի չէ իրարու հետ համաձայնիլ: Հաւատքդ քեզի պահէ Չաւէ՛ն, իմ հաւատքս ալ ինձ կը պահեմ:

ՉԱԻԷՆ. — Կը պահե՞ս դուն քեզի Տիրան, համաձայն եմ քեզի հետ, թող ամէն մարդ իր հաւատքն ունենալ, բայց իրողութեան մէջ հակառակն է, դուք կ'երակասներդ հաւատքնիդ ձեզի չէք պահեր, կառուցեր էք եկեղեցիներ, պատնէշէք էք ժողովուրդին տգիտութիւնով և չէ թէ դուք ձեզի չէք պահեր, այլ իբր աստաւար միջնորդներ՝ կ'արգելէք ալ ձեզի հակառակ խօսողները:

ՏԻՐԱՆ. — Բեզ ո՛չ մէկը կ'արգելէ խօսելէ կամ պոռալէ:

ՉԱԻԿՆ.—**Խօսքով այո՛, բայց գործով ո՛չ: Չէ եթէ զիս ազատ կը թողուք խօսելու, այլ եթէ տեսնէք որ կրնամ խօսիլ՝ ձեր «ազատ» օրէնքով կ'արգիլէք: Խօսելու ազատութիւնը միշտակ սուտնու կեղծիքը պաշտպանողներուն տրւած է: «Եկեղեցի չգալու ազատ ես» կ'ըսէք, բայց միևնաջրրի յանձնարարականով գործ տալ պայմանաւորուած էք ձեր պարզամիտ պաշտօնակիցներուն հետ, և տակաւին ոչ մէկը կ'արգիլէ զիս խօսելէ նոյնիսկ պռուզէ, հէ... Եթէ, Տիրա՛ն, իսկապէս ամենապզտիկ հաւատքով մը կ'ըսես այդ խօսքերդ, թոյլ տուր որ ըսեմ թէ «սուրբ հօգին» քու հողիդ այլ թունաւորեր է՝ ինչպէս բոլոր քեզիպէսներուն հողին: Կը կրկնեմ որ այդ շրջապատը, այդ մթնոլորտը մարդերու սրբութիւնը կը պղծէ:**

ՕՆՆԻԿ.—**Օ՛ՔՖ... վաղ անցէք... է՛, Չաւէն՛ն, բերանդ սկսաւ աղէկ բացելիլ, յողնութիւնդ անցաւ, չէ՞, ել նայինք:**

ՎԱՀԷ.—**Այո՛, քիչ մը դուրս ելնենք:**

ՉԱԻԿՆ.—**Դուք գացէք, աղա՛ք, նս այստեղ աւելի հանգիստ եմ:**

[ՕՃՃԻԿ կը ֆաեկ կը կանգնեցնէ Չաւէնը]

ՏԻՐԱՆ.—[կանգնելով գլխարկը գլուխը կը դնէ] **է՛, տղաք, կուտ-պայ: [կը մեկնի]**

ԲՈՒՐՈՒՐ.—**Կուտ-պայ:**

ՉԱԻԿՆ.—**Տիրա՛ն, անշուշտ չնեղացար:**

ՏԻՐԱՆ.—[դուրսեցն] **Չէ՛, չէ՛, անհոգ եղիր:**

ՕՆՆԻԿ.—[Չաւէնին գլխարկը գլուխը դրած կը ֆաեֆեկ] **Տէ՛, կարծես մեռած ես: Շարժէ նայինք:**

ՎԱՀԷ.—**Այո՛, ո՛րքան փոփոխութիւն:**

ՉԱԻԿՆ.—**Կը թունաւորեն, Վահէ՛, կը թունաւորեն:**

[ՕՃՃԻԿ սուլելով՝ դուրս կ'ելեն իրարու ետեւէ]

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

[Հմայեակ ներս կը մտնէ իր սեւեակը]

ՀՄԱՅՆԱԿ [ստաննիւն]

[Մսածկոն կը ֆալէ վայրկեան մը] **Բայց անկարելի է միտքէս վանել. կը սիրեմ զինքը, կը սիրեմ ու սէրէս տարւած՝ պիտի ընեմ ինչ որ կարելի է: [լուռ] Ո՛րքան տարօրինակ են սամերիկացի աղջիկները, ո՛րքան քմահաճ... Դրամի համար վայրկեան մը ամէն ստորնութիւն կ'ընեն և ահա յաջորդ վայրկեանին տարօրինակ քմահաճոյքով մը կը կոխկրտեն, կ'անցնին նոյն դրամին վրայէն: Էլէնօ, եթէ անգամ մը քեզի տիրանամ, արդէն նպատակես հասած պիտի ըլլամ. կը սիրեմ քեզ, կը սիրեմ՝ ինչ տեսակ աղջիկ ալ եղած ըլլաս: [մսածկոն] Բայց ո՛չ, պէտք է կեղծել, պէտք է այնպէս ցուցնել ասկէ վերջ թէ՛ չեմ հետաքրքրուիր իրմով, որովհետեւ կնջական հողերանութիւնն է՝ հպարտ ու քմահաճ ըլլալ զինքը սիրողին հանդէպ: [լուռ] Ի՞նչպէս սակայն կարելի է Չաւէնը մէջտեղէն վերցնել, ան է իմ մեծագոյն արգելքս, որովհետեւ էլէնօն ամբողջ սիրտովը կը սիրէ զայն: [մսածկոն] Ուրիշ ոչինչ կրնայ ըլլալ, կամ Չաւէնը հեռացնենել, կամ էլէնօին սիրող սիրտը թունաւորել: [վճռական] Այո՛, և ես ատիկա ընելու համար ոչ մէկ միջոց պիտի խնայեմ, որովհետեւ կը սիրեմ: [կը նստի ու կը մսածէ] [դուռը կը զարնէ] Եէս: [Քէյֆի, սանսիրուհին, ֆառասուն արեւկան կիմ մը ներս կը մտնէ]:**

Տ Ե Ս Ի Լ Դ.

ՀՄԱՅՆԱԿ ԵՒ ՔԷՅՏԻ

ՔԷՅՏԻ.— [ձեռքը նամակ մը բռնած ուրախ դիմումով] **Հըլօ Հմայեակ:**

ՀՄԱՅՆԱԿ.— Հըլօ Բէյտի:

ՔէՅՏԻ.— Վերջապէս գեղեցիկ առիթ մը որ լաւ կրնայ վերջանալ:

ՀՄԱՅՆԱԿ.— [հետաքրքիր] Ի՞նչ, նոր միջոց մը գտար:

ՔէՅՏԻ.— [նամակը ցուցնելով] Տեսա՞ր այս նամակը, քու յաջողութիւնդ ասոր մէջն է:

ՀՄԱՅՆԱԿ.— [աւելի հետաքրքիր ի՞նչ նամակ է, տեսնեմ: [կ'ուզէ առնել, Քէյտին չսար] Նըստէ՛, ըսէ տեսնենք, ի՞նչ հնարք գտած է վարպետ միտքդ:

ՔէՅՏԻ.— [նստելով] Անանկ դիւրին-դիւրին նամակ չեմ տար. փոխարէն՝ ի՞նչ պիտի տաս:

ՀՄԱՅՆԱԿ.— Գիտես որ ամէն բան կուտամ, ալ ի՞նչ սիրտ կը հասցնեն:

ՔէՅՏԻ.— Հիմա մտիկ ըրէ: Չաւէնը ուրիշ աղջիկ մը ունի որ զինքը կը սիրէ: Հարուստի աղջիկ ըլլալու է, քանի անգամներ օթօմոպիլով եկած զինքը փնտռած է, բայց չէ գտած, անցածները իր քարդը տաւ որպէսզի Չաւէնին տամ և ըսեմ որ երթայ զինքը տեսնէ, Չաւէն ուսերը թօթւեց: Ինձ այնպէս կը թւի թէ՛ Չաւէնն ալ կը սիրէ գայն, բայց դրամ չունի որ աղջիկին հետ երթայ: Եթէ էլէնօն չվճարէր իր սենեակին դրամը՝ հիմա արդէն շատոնց դուրս հաներ էի:

ՀՄԱՅ.— Յետո՞յ, պատմէ նայինք, ի՞նչ է ըսելիքդ:

ՔէՅՏԻ.— Է՛, այնքան անհամբեր մի՛ ըլլար: Այս նամակը այսօր եկաւ, ես կռահեցի թէ՛ բան մը կայ մէջը, բայց և կարդացի. սիրային նամակ մը:

ՀՄԱՅ.— [աւելի հետաքրքիր] Գրողին անունն ի՞նչ է:

ՔէՅՏԻ.— [մտածելով] Ը՛... Քէթրին Լայընս:

ՀՄԱՅ.— Ի՞նչ, մեր գործատէրին աղջիկը...

ՔէՅՏԻ.— Իրա՞ւ կ'ըսես, ես գիտեմ որ միշտ օթօմոպիլով կուգայ:

ՀՄԱՅ.— [ձեռքը կ'ըկարկէ] Տուր նայի՛մ նամակը, Քէ՛յտ:

ՔէՅՏ.— Ե՛օ, նօ՛:

ՀՄԱՅ.— Ի՞նչ կ'ելնէ, տուր նայի՛մ: [ձեռքն կը յափօսակէ]

ՔէՅՏ.— Ես կը մտածեմ թէ՛ այս նամակը կերպով մը էլէնօն տանք: էլէնօն նախանձոտ աղջիկ է, երբ տեսնէ թէ՛ խաբւած է Չաւէնէն, յարարերութիւնը կը խզէ, անկէ վերջ մնացածը կը կարգադրենք:

ՀՄԱՅ.— [որ Քէյտի խօսած ասեց նամակը կը կարդար, ուրախ ոսփի կ'ելնէ] Հիանալի՛ է, հիանալի... [կը փայէ] Ի՞նչ ըսիր Քէյտ:

ՔէՅՏ.— Այդ նամակը էլէնօն տալու է:

ՀՄԱՅ.— Բայց ի՞նչպէս:

ՔէՅՏ.— Ես այնպէս կ'ըսեմ թէ՛ նրբանցքը աւրած ատենս գտայ և կուտամ էլէնօնին, ան կը կարդայ և մենք մեր նպատակին կը հասնինք:

ՀՄԱՅ.— [ուրախութեցնէ ինքզինքն ելած կը գրկէ Քէյտը] Կեցցե՛ս դուն Քէյտ, խեղք ունիս, խօսք չուղեր: Ազգէ կ'միտքս եկաւ, ես ալ իմ կողմէն Չաւէնը կը տեսնեմ ու էլէնօն մասին կարգ մը բաներ կը խօսիմ:

ՔէՅՏ.— Ես առանձնապէս ալ կը տեսնեմ էլէնօն:

ՀՄԱՅ.— [ուրախ] Տո՛ւր սա ձեռքդ: [ձեռքը կը բարձր ու բղբադրած մը կը դնէ ձեռքին մէջ] [Քէյտի ոսփի կ'ելնէ] [Հմայեակ շողոքով] Գիտեմ, գիտեմ, ձեռքդ զարկած գործին տակէն

2007-17

կ'հնես: կնիկները ճարպիկ են ար տեսակ գործե-
րու մէջ, բայց դուն, Քէյա, է՛, ալ լմնացեր ես:
[Քէյս եւ Հմայեակ իրարու ձեռք բռնած դեպի
դուռը կ'երթան]

ՔէՅՏ.—Տուր այդ նամակը. [ձեռքէն կ'առնէ]
է, Հմայեակ, կուտ-պայ...

ՀՄԱՅ.— [սեմին վրայ] կուտ-պայ, Քէյա,
կուտ-պայ:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե.

ՀՄԱՅԵԱԿ [առանձին իր սենեակին մէջ]

[Ուրախ ուրախ փայլով] Վերջապէս... Ան-
կարելի է, եղբայր, անկարելի է այդ տեսակ
խնդիրներու մէջ առանց կնիկի գործ տեսնել.
կը փնտռեն, կը գտնեն, կը հնարեն, կարծես
կնիկներու ուղեղը ասոր համար ստեղծուած է:
Որի միտքէն կ'անցնէին այս բաները, բայց ահա
Քէյաը եւ արգէն մէջտեղն է: [կը նստի] է՛ էլէ-
նո, վերջապէս օր մը գիրկիս մէջ պիտի ունե-
նամ քեզ, վերջապէս օր մը պիտի հաճիս որ հո-
գիիս սմբողջ կրակովը հաշտեցնեմ քու արհամար-
հատ հոգիդ ու դուն բազուկներուս պրկումի՛ն
տակ պիտի քուես ինձ տւած տառապանքներդ:
[լուռ] [թօնը փոխելով] Եթէ յաջողեցայ ծրագրիս
մէջ, եթէ... Ի՞նչ հոգս թէ էլէնոն ժամանակին
ի՞նչ անցեալ ունեցեր է, կ'ամուսնանամ իր հետ.
մը աղջիկը Ամերիկայի մէջ անոր կեանքը շէ
տպրեր գաղտնի կամ յայտնի... [գուրսէն խո-
նակցութեան ձայն կուգայ] Չաւէնի ձայնն է. [ոս-
քի կ'ելնէ եւ դեպի դուռը կ'առաջանայ] ազէկ
ատենին է, բազոս սիրաւ կարծես, տէ՛, Հմայ-
եակ, կարգը քուկդ է... [Չաւէն նրբանցիկն մեջ
կ'երեւնայ ու Հմայեակի սենեակին դուռին առ-

ջեւէն կ'անցնի] Հըլօ, Չաւէն, հըլօ...

ՉԱՒԷՆ.—[դուրսէն] Հըլօ, Հմայեակ:

ՀՄԱՅ.—Եկ'աւր նստինք քիչ մը:

ՉԱՒԷՆ.—[իս սենեակին դուռը բանալով բայց
գուրսէն Շատ յոգնած եմ կ'ուզեմ՝ երկննալ ան-
կազնիս վրայ: [կը մտնէ սենեակը]

ՀՄԱՅ.— [կեդ գուրգուրանով] Այս ատեն
պառկել կ'ըլլայ... [ինքնիւրեն] Յարմար ատենն
է... [բարձր եւ նրբանցիկ դեպի Չաւէնին սե-
նակին դուռը առաջանալով ներս կը մտնի | Ի՞նչ-
պէս ես Չաւէն, շատ ընկճուած կ'երեւիս:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ.

ՉԱՒԷՆ ԵՒ ՀՄԱՅԵԱԿ [Չաւէնի սենեակին մէջ]

ՉԱՒԷՆ.— Շատ յոգնած եմ. ազաքը այստեղ
էին, քաշկուտելով դուրս տարին, բայց ոտքերուս
վրայ քաշելու հարողութիւն չկար: [Չաւէն խո-
սելու ատեն նախքը կը հանէ արտոյն լինակէն կը
կախէ ու կ'երկննալ անկողնին վրայ] Նստէ Հմայ-
եակ:

ՀՄԱՅ.—Վասնամ թէ քեզի նեղութիւն տամ,
թերեւս կ'ուզես քնանալ:

ՉԱՒԷՆ.— Գիշերները չեմ կրնար քնանալ,
ուր մնաց որ իրիկուէն քնանամ:

ՀՄԱՅ.—[արտու վր առնելով] է՛, Չաւէն, բան
մը չկրցի՛ր ընել:

ՉԱՒԷՆ.—Ո՛չ... Հմայեակ, ձեր գործարանին
գործերն ի՞նչպէս են, չէ՞ կարելի այնտեղ գործ
մը գտնել:

ՀՄԱՅ.— Կարծեմ դուն քիչ մը կը հասկնաս
կօշիկ արդուկելէ, չէ՞:

ՉԱՒԷՆ.—Քիչ մը:

ՀՄԱՅ.— Կարծեմ կարելի է բան մը ընել.

երկու շաբթի ֆոռմենը տեսնեմ . . .

ՁԱԻԿՆ.— Իրաւ է թէ քիչ մը ծանր է այդ գործը, որովհետեւ կուրծքս կը ցաւի, բայց ի՞նչ ընեմ, պէտք է վերջապէս բան մը ընել ինչ գիտով որ ալ ըլլայ:

ՀՄԱՅ.— Ձաւէն, շիտակն ըսէ, դրամի պէտք չունի՞ս. գիտես, մենք ընկերներ ենք և եթէ մենք նեղ օրերու մէջ իրարու չօգնենք՝ ի՞նչ արժէ մեր ընկերութիւնը:

ՁԱԻԿՆ.— Շնորհակալ եմ, պէտք չունիմ:

ՀՄԱՅ.— Այդպէս չէ, գիտեմ որ պէտք ունիս. անցած օր ֆէյտին կ'ըսէր որ սննեակիդ դրամն անգամ էլէնօն կը վճարէ: Լաւ որ տեղն եկաւ և ըսեմ. շիտակը անկեղծօրէն ու ընկերաբար կ'ըսեմ որ ո՛չ այդ պզտիկ օգնութիւնը պէտք է ամերիկացի աղջիկէ մը, ո՛չ ալ իր խօսքերը՝ գործարանին մէջ . . .

ՁԱԻԿՆ.— [եսկեցով] Ի՞նչ . . .

ՀՄԱՅ.— Բայց ի՞նչ կարելի է սպասել էլէնօի պէս աղջիկէ մը:

ՁԱԻԿՆ.— [նեղացած] Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, Հըմայեակ:

ՀՄԱՅ.— Ոչի՞նչ . . . նեղուելու տեղիք չկայ, Ձաւէն, մենք այս երկրին մէջ նորեկներ չենք, առանց իմ ըսելուս ալ կրնաս կռահել թէ՛ այդ պզտիկ օգնութիւնները ի՞նչ ծանր փոխարինութիւններով կ'ըլլան: Աղջիկ մը որ առաւօտէն մինչև երեկուն մէկ գերկէն միւսը կը ցատկէ, շիտակը ես ինձ չեմ ներեր, որ այդ տեսակ աղջիկ մը խօսի թէ՛ Հմայեակը կը հոգամ:

ՁԱԻԿՆ.— [բարկացած] Օ՛, խնդրեմ, Հմայեակի մի՛ խօսիր այդ մասին:

ՀՄԱՅ.— Լա՛ւ, չեմ խօսիր, իմ նպատակս չէր

խօսիլ այդ մասին, բայց խօսքը տեղը եկաւ և ըսի:

ՁԱԻԿՆ.— Այնքան խօսով է միտքս որ երբեք չեմ ուզեր ուրիշ նոր բաներով ալ խօսուելու . . . [կ'երկնցայ անհողճիմ վրայ]

ՀՄԱՅ.— [իցցիբրեկ] Անկարելի է որ օձիքդ ձգեմ . . . [բարձր] Տղայութիւն պիտի ըլլար, Ձաւէն, եթէ աղիկի մը համար և ան ալ էլէնօին պէս աղջիկի մը համար միտքդ խօսուէր: Ի՞նչ կրնաս ակնկալել անկէ՛ որ անցեալին մէջ պոռնըկութիւնով ապրած է. կը հաւատաս թէ ան նոյնը չէ:

ՁԱԻԿՆ.— [նստելով] Էլօնօն աղջիկ մըն է, Հըմայեակ, որ ես կը հաւատամ թէ չէ՛ այն՝ ինչ որ էր առաջ. և ես պատճառներ ունիմ այդպէս հաւատալու: Եթէ ան ուզէր ապրիլ այնպէս՝ ինչպէս ապրած է, ո՛չ մէկ արգելք ունէր, բայց իրականութիւն է թէ՛ ան այսօր կը գործէ և իբր պատուար գործաւորո՛հի՛ կ'ապրի իր աշխատութիւնով, ասիկա ո՛չ մէկը այնքան լաւ գիտէ՛ որքան ես: Իսկ եթէ, վայրկեան մը, նոյն իսկ ան քու կասկածներդ իրականէր, դարձեալ չպիտի մեղադրէի զինքը, եթէ դատապարտելի մէկը կայ՝ ան ալ անբարոյացուցիչ սխտէմն է, որովհետեւ պիտի ապրին, [եսես] պիտի ապրին վերջապէս, ապրելու իրաւունքը ոչ մէկը կրնայ խլել անոնցմէ: Եւ յետոյ, ես անձնապէս, աւելի կը յարգեմ այն աղջիկները՝ քան անոնք դատապարտող սուտ բարոյագէտները, որովհետեւ երբ այդ կեղծ բարոյասէրները կը դատապարտեն՝ միւս կողմէն նոյն բաները կ'ընեն աւելի ալյանդակօրէն, մինակ թէ գաղտնի անկիւններու մէջ, վարագոյրներու ետին: Է՛, Հմայեակ, ներկայ ընկերութեան քարոզած բարոյականը գաղտնի ան-

բարոյութիւնն է, ուրիշ ոչինչ: Օրինակ կ'ուզե՞ս գործառքերիդ կինը: Կը կարծե՞ս որ այն խոֆածին հետ կենակցող կինը ամարբերութիւն մը ունի ս և է հանրակիինէ: Այս վերջինը գոնէ սպրուստի մը անհրաժեշտութեան առջեւ ստիպւած է մարմինը ծախելով ապրիլ, իսկ Տիկ. Լայրնսներ այնքան աստատձեռնօրէն կը շաղկեն իրենց մարմնի հեշտանքներուն հետ և դրամը: Եւ սակայն այդ սիրուն տիկինը բարոյառէրի ամէն տիպոս ունի իր անունին շուրջ, ազնւական, եկեղեցական, ամէն ընկերութիւններու զարդն է, և երբ օթոմոսպիլը կանգնի, տասնեակ գլուխներ կը խոնարհին իր առջեւ: Այս չէ՞ բարոյականը ներկայ ընկերութեան:

ՀԱՄԱՅ.— Իրաւունք ունիս Չաւէն, բայց որւզհետեւ անոնք զօրաւոր են, հետեւաբար ամէն բան են, բայց ես միեւնոյն տառն չեմ ներեր էլէնօի պէս աղչիկներուն:

ՉԱՒԷՆ.— Հմայեա՛կ, մի՛ խօսիր էլէնօի մասին, որովհետեւ...

ՀԱՄԱՅ.— [չարամիտօրէն] Լա՛ւ, Լա՛ւ, կ'երեւի...

ՉԱՒԷՆ.— [Ընդհատելով] Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ... Օ՛հ, եթէ կրնայի մէկ անգամէն ամբողջ աշխարհը թունաւորել... [կ'երկնայ]

ՀԱՄԱՅ.— [կանգնելով] Ինչ որ է, Չաւէ՛ն, քաւէ՛ գուրս երթանք, քիչ մը օդ կ'առնենք:

ՉԱՒԷՆ.— Օ՛, նո՛, եթէ կրնայի՝ արդէն տուն չէի գտնար:

ՀԱՄԱՅ.— [Չարամիտ բայց կես կասկի շեշտով] Թէ... Ինչ որ է, Չաւէ՛ն: Ես կ'երթամ ուրեմն: [Կայի դուռը կ'երբայ] Կուտապայ:

ՉԱՒԷՆ.— Կուտապայ:
[Սենեակին դուռին վրայ Հմայակ եւ էլեհօ

Իրարու կը նանդիպին, առանց իրարու հետ խօսելու կանցնին: Էլեհօ սեմին վրայ ուրախ դեմք մը շինելով:]

ՏԵՍ Ի Լ Է.
ՉԱՒԷՆ ԵՒ ԷԼԷՆՕ

ԷԼԷՆՕ.— [Ներս ւսնելով] Հըլօ Չաւէն: [Մօտեցալով Չաւէնին եւ գուրգուրանով] Ի՞նչ ունիս Չաւէն, շատ յոգնած կ'երեւիս:

ՉԱՒԷՆ.— Ոչի՛նչ, մինակ շատ յոգնած եմ:

ԷԼԷՆՕ.— [Միտ գուրգուրոս] Կ'երեւի այսօր ալ շատ թափուեցար գործի համար. չե՞ս գիտեր թէ՛ շարաթ օրերը գործ փնտաւել չըլար:

ՉԱՒԷՆ.— Ի՞նչ ընէի, վերջապէս յոյսէ մը տարւած պտտեցայ և ձեռնունայն վերագարծայ:

ԷԼԷՆՕ.— Հոգդ մի՛ ընել, Չաւէ՛ն, ես քեզի համար գործ մը գտայ մեր գործարանին մէջ. երկուշաբթի աստուռ միտսին կ'երթանք:

ՉԱՒԷՆ.— [անակնկալ ուրախութեամբ] Իրա՛ւ կ'ըսես:

ԷԼԷՆՕ.— Քեզ ձանձնալէս մի՛նչիւ հիմա երբեք խարած եմ քեզ: Թէեւ քիչ մը դժուար է գործդ, բայց աստեղի մը համար կարելի է քաշքշուր:

ՉԱՒԷՆ.— Ի՞նչ գործ է:

ԷԼԷՆՕ.— Կօշիկ արդուկելու և մաքրելու գործ մը: Կարծեմ արդէն քիչ մը ձանձուրութիւն ունիս գործէն: Ես արդէն փօրմեկին պէտք եղածը խօսեր եմ, իբր գործէն լաւ հասկցող կը մըտնես. Ամերիկայի մէջ «գիտեմ» ըսէ ներս մտիր, անկէ վերջը մնացածը կարելի է կարգադրել:

ՉԱՒԷՆ.— Ճիշդ քիչ մը առաջ Հմայեակէն խնդրեցի որ այդ գործին համար խօսի փօրմեկին:

էլէնՅՕ.—[նեղացած շեղով] Հմայեակի՞ն...
ԶԱԻԷՆ.—Այո՛, ինչո՞ւ այդպէս շեղտով մը:

ԷԼԷՆՕ.—Ոչի՛նչ: Մինակ աւելի ուրախ պիտի
ըլլայի որ անոր խօսած չըլլայիր: Զուէ՛ն, դուն
զիս երկար ատեն է որ կը ճանչնաս ատանց ան-
շուշտ բամբասած ըլլալու, անկեղծօրէն ըսեմ որ
այդ տղային մէջ ուրիշ մարդ մը կը տեսնուի: Ան-
երբեք բարեկամ չկրնար ըլլալ քեզի, ընդհա-
կառակը նենգամիտ թշնամի մըն է:

ԶԱԻԷՆ.— Ի՞նչ կրնայ ընել ինձ, ոչ մէկ ա-
կընկալու թիւնով կապուած եմ իրեն հետ, պարզ
ծանօթ մը, և այդչափ:

ԷԼԷՆՕ.—Գիտեմ թէ՛ ան այստեղ գալով զիս
բամբասած է, բայց դուն Զուէ՛ն, զիս շատ լաւ
կը ճանչնաս:

ԶԱԻԷՆ.— Անհոգ եղիր, էլէնօ՛, ուրիշներու
խօսքերով առաջնորդելու ժամանակս անցած է:

ԷԼԷՆՕ.— Գիտե՞ս թէ ի՛նչ պատահած է մեր
մէջ:

ԶԱԻԷՆ.—Ո՛չ:

ԷԼԷՆՕ.— Մեր մտերմութեան կատարի նա-
խանձորդ մըն է ան և զգուշ եղիր անկէ, որով-
հետեւ ամէն ստորնութիւն կ'ընէ՛ վնասելու հա-
մար ինձի, մանաւանդ քեզի: Անցած օր աղւոր
ապտակ մը կերաւ գործարանին մէջ: [Կը խըն-
դայ] Սրիկան կ'երեւի ալ կողմնակի միջոցները
հատած՝ ուղղակի կերպով ուղեց զիս սովորական
աղջիկի մը պէս գործածել: Անուշ լեզուութիւն-
ները, զրամական առաջարկները պարապը ե-
լան, այն ատեն ուղեց բռնի կերպով զիս համ-
բուրել և ապտակով մը վարձատրեցաւ:

ԶԱԻԷՆ.— [զրեքէ ինքնիւրեք] Կը հասկնամ...
[մտածկոց] Ֆորմէնին թող ըսէիր:

ԷԼԷՆՕ.—Անոր աչքին լոյսն է, գործարանին
մէջ ամէն անցուղարձերու լրատուն: Կը կար-
ծե՞ս թէ բան մը բտէր: Եւ յետոյ չե՞ս գիտեր
գործարանական կեանքը:

ԶԱԻԷՆ.—[մտածկոց] Յետօ՞յ...

ԷԼԷՆՕ.—Գոցենք. չարժէ այդ ինկածին մա-
սին խօսիլ:

ԶԱԻԷՆ.— [սխալը] Ինչո՞ւ մարդեր այսքա՛ն
ստորին կ'ըլլան...

ԷԼԷՆՕ.— [նստելով Զաւենի հով եւ գրկելով
Զաւենի վիզը] Ըսէ՛, Զուէ՛նս, —անշուշտ չես նե-
ղանար քեզ այսպէս կոչելուս համար — ինչո՞ւ
այսքան օխուր ես: Ուրախ եղիր քիչ մը, այլ
եւս գործ ունեցար, ասկէ վերջ ամէն առտու
թեւթեւի գործարան պիտի երթանք ու թեւ-
թեւի վերագտնանք, անանկ չէ՞:

ԶԱԻԷՆ.—[մեքեմար] Այո՛...
ԷԼԷՆՕ.— [գուրգուրանով եւ Զաւենի երեսը
տոյնելով] Ինձի նայէ՛, [երեսը իր կողմը կը դար-
ձրնէ] տե՛ղ մը կը ցաւի, ինչո՞ւ չես խօսիր:

ԶԱԻԷՆ.—Ո՛չ մէկ տեղ կը ցաւի, էլէնօ՛...
ԷԼԷՆՕ.—«Էլէնօս» կոչէ զիս, Զուէ՛ն:

ԶԱԻԷՆ.—Կը մտածեմ թէ՛ ինչո՞ւ բարի կար-
ծըւած մարդերը այսքան չար են, իսկ չարերը
այնքան բարի... Ի՛նչ բան էլէնօ, ի՛նչ բան
կրնայ քեզ այսչափ բարի ընել ինձ հանդէպ:

ԷԼԷՆՕ.—Ի՞նչ... այն որ դուն իմ փրկիչս ե-
ղած ես, զիս դուրս հանած ես այն տիղմէն, որի
մէջ թաղւած էի ու համեստ՝ բայց միշտ պատ-
ւաւոր գործաւորուհիի զիրքին հասցուցի ես,
և... [լուռ]:

ԶԱԻԷՆ.—Շարունակէ՛, էլէնօ՛, շարունակէ՛,
ինձ անքան քաղցր է խօսիլ անցեալէն, անոնք

չառ քաղցր եղած են՝ թէև աստապալի, և իմ
ախուր վայրկեաններուս մէջ անոնք իմ մշտա-
կայ ընկերներս են... բայց մի՛ շողորդդեր զիս:

ԷլէնՅՕ.— [տոյելով Զաւենի երեսը եւ ժպիտով
մը] Չգէ՛ ատոնք, անցածը անցած է, ներկան
նայինք: [ուրախ շեշտով] Գ՛երեւակայեմ թէ՛ ին-
չէր պիտի խօսին մեր մասին, երբ այնպէս մը-
տերիմ՝ զոյգի մը պէս ամէն օր իրարու կողքին
երեւանք: Սա՛ ձեր հայերը շատ բամբասող և
նախանձող են:

ԶԱՒԷՆ.— Է՛, ի՞նչ կ՛ուզեն այն թող խօսին.
եթէ նոր բան մնացեր է խօսելու՝ թող խօսին.
չառ շատ քանի մը ամիս, անկէ վերջը ան ալ
կը մոռցւի. չեն գիտեր ժողովուրդը ըսածդ. մի-
նակ հայերը չեն, այլ աշխարհի բոլոր ժողովուրդ-
ներն ալ գրեթէ նոյն ամբոխային հոգեբանու-
թիւնը կը ներկայացնեն՝ պղտիկ տարբերութիւն-
ներով: [կեցնէ կը սկսի փայլել]

ԷլէնՅՕ.— Յոգնած եմ կ՛ըսէիր և ելար կը քա-
լես. չնտի՛ս...

ԶԱՒԷՆ.— [ժպիտով մը էլեցօին նայելով] Կը
նստիմ քիչ մը վերջ: Կ՛երեւի...

ԷլէնՅՕ.— [ընդհատելով] Կտրէ՛... չն՞ս զարմա-
նար անշուշտ:

ԶԱՒԷՆ.— Ձեմ՝ զարմանար, բայց կը վախնամ:

ԷլէնՅՕ.— [յանկարձակիի եկած] Ի՞նչ, ինչ՞
կը վախնաս. չէ՛ Զաւէնս, չէ՛, մի՛ վախնար ինչ,
որովհետեւ ես չար աղջիկ մը չեմ, եթէ անցեա-
լին մէջ ստիպւած եմ չարութիւն ընել՝ ասոր
մեղքը իմա չէ: Իսկ հիմա սիրտ մը ունիմ՝ որ
ամբողջ սէրով լեցւած է...

ԶԱՒԷՆ.— Սէրով լեցուն սիրտերու հետ շատ
տեսնւած եմ, բայց անոնք խօսքէն գործի չեն

կրցած անցնիլ: Սէրի ու յուսախարութեան եր-
կար շղթայ մը կը կազմէ կեանքս, դուն գիտես
արդէն, և ասոր համար իսկ կը վախնամ:

ԷլէնՅՕ.— Իսկ ես պիտի ապացուցանեմ սէրի
և այդ պատկուծի մարմնացումը... [տեղ շինե-
լով փոքր եւ ձեռքով նիւզ փոփկը ցուցնելով] Ե-
կա՛ւր, Զաւէ՛ն, նստէ՛ սանկ ճիշդ քովիկ, ե-
կա՛ւր... [Զաւեն կը նստի, էլեցնո նորէն կը գրկե
անոր վիզը եւ մեկ ձեռքով կը բռնէ Զաւենի ձեռ-
քը] Գիտեմ թէ շատ խաբւած ես, բայց օր մը կը
վարձատրուիս... [Զաւենի ձեռքը իր կուրծքին սա-
նելով] Ըսէ՛ Զաւէ՛ն, ըսէ՛ թէ ի՞նչ կը բարբտէ
այս կուրծքը:

ԶԱՒԷՆ.— ... [կը հառաչէ]:

ԷլէնՅՕ.— [գրկելով Զաւենը] Ըսէ՛ թէ՛ ես կը
սիրեմ քեզ...

ԶԱՒԷՆ.— Էլէն՛օ, դուն գիտես թէ կը սիրեմ
քեզ, և այդ սէրս էր որ պատճառ եղաւ քու
այս կեանքիդ, թէև զրկւած՝ բայց պատուար:

ԷլէնՅՕ.— Երբեք չեմ տարակուսիր այդ սէ-
րիդ վրայ, Զաւէ՛նս, բայց այդ խօսքը քու շըր-
թունքներուդ վրայ որքան շատ կրկնելի: Նոյն-
քան անուշ կը հնչէ ինձ. ըսէ՛, կրկնէ՛, «կը
սիրեմ քեզ»:

ԶԱՒԷՆ.— Բայց...

ԷլէնՅՕ.— Կը հասկնամ քեզ, կը հասկնամ քու
ներքին ճնշումդ. ամերիկուհին դրամապաշտ է,
բայց ան կրնայ սիրել և շատ խորունկ կը սիրէ՛
երբ անգամ մը սիրէ: Զաւէ՛նս, թոյլ տո՛ւր որ
այսօր քեզ համբուրեմ բոլորովին ուրիշ, բոլո-
րովին նոր սէրով մը [կը համբուրէ] և թոյլ տուր
որ ապացուցանեմ իմ սէրիս բովանդակ սաստ-
կութիւնը:

ԶԱՒԷՆ.—Առանց սէրի չեմ հաւատար երջան-
կութեան, սիրտիս մէջ պարսպ մը կայ, որի լի-
ութեան ես երբեք չեմ կրնար հաւատալ:

ԷԼԷՆՕ.— [sʰuɫɛ] Արդեօ՞ք խարամ եմ իմ
մտածումներուս մէջ, Զաւէ՛ն, արդեօք կա՞յ մէկը
որի կապած է սիրտդ ու ես... [ɫɔɫɛ]:

ԶԱՒԷՆ.—Մի ախրիր, էլէնօ՛, [կը շոյի] չկայ
մէկը՝ որ կը սիրեմ այսօր, անոր համար մինակ՝
որ իմ ըմբռնած սէրի կատարելութիւնը չեմ
կարծեր գտնել սա ընկերութեան մէջ:

ԷԼԷՆՕ.—Խօսէ՛ ինձ, Զաւէ՛ն, խօսէ՛ անկեղ-
ծօրէն [յուզւած] Զունի՞ս ուրիշ ո ե է նկատում,
ո ե է մտածում, ըսէ՛ ինդրեմ, զիս սիրելուդ
մէջ քեզ արգիւտդ չունի՞ս ո ե է հոտարակական
մտածում, ըսէ՛ ինձ, որովհետեւ կը սիրեմ քեզ,
ու՛ ես քու ազատագրեալդ ու երկար ասեմ քու
մտերիմ աշակերտդ՝ պիտի ըսեմ որ ես պիտի
ըլլամ քու ընկերդ ու հաւատացած սէրիդ մարմ-
նաւորումը. խօսէ՛, Զաւէ՛ն:

ԶԱՒԷՆ.—էլէնօ՛, քու տարակոյտդ իմ մտա-
ծումներուս մասին վիրաւորանք մըն է ինձ: Ը-
սել կ'ուզեօ ազգւիլ, արգիւիլ ընկերութեան
մտածումներուն առջեւ. դուն գիտնալու էիր
թէ՛ ես կ'ատեմ այս ընկերութիւնը, կ'ատեմ ա-
նոր մտածումները, անոր սրբութիւններն ու
աստուածները: Ո՛չ մէկ սէր, ո՛չ մէկ մտածում
կապած է զիս այսօր, ես իմ մէջ աստուած մը կը
զգամ և կը պաշտեմ այդ աստուածը, կը սիրեմ
բոլոր մարդերը այդպէս տեսնել ու կը տանջւիմ
անոնց ստրկութեան պատկերին առջեւ: Իմ աստ-
ւածային ազատութեանս կատարելութիւնը իմ
մեծագոյն տառապանքս է այս չզթայւած ընկե-
րութեան մէջ: Ու եթէ չեմ հաւատար մարմին-

տալ մտածումներուս, որովհետեւ չհանդպեցայ
մէկին որ երջանկութիւնս լիացնէր ինծի հետ
բաժնելով իմ ազատութեան գաղափարս:

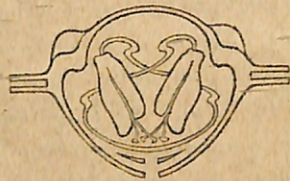
ԷԼԷՆՕ.— [համբուրելով եւ սրսպնդիչ շեշ-
տով] Մտցի՛ր ուրեմն ամէն բան, ցած անկիւնի
մը մէջ բուսած՝ ես ծաղիկը պիտի ըլլամ քու
սէրիդ: Ես ազատագրեալդ եմ, քու մտածումնե-
րուդ մարմնացումը պիտի ըլլամ, քու աշակերտդ
եղայ՝ քու ընկերդ պիտի ըլլամ. համբուրէ՛ զիս
Զաւէ՛նս, քուկդ եմ յաւիտեան...:

ԶԱՒԷՆ.— [համբուրելով գորովագին] Սիրէ՛
զիս էլէնօ՛, սիրէ՛ զիս, որովհետեւ սէրն է մի-
նակ երջանկութիւնը, սէրը ազատ, անկաշկանդ
ու աստուածային, սիրէ՛ զիս, որովհետեւ տան-
դէեան սիրտս սիրող մը կը փնտռէ որ սիրել
գիտնայ, ինչպէս ինք կը հաւատայ սէրն ու կը
սիրէ: Ես երբե՛ք չէի մտածեր թէ պիտի մար-
մին առնէր գաղափարս, ու մինակ գալիք սե-
րունդներու մարմնաւորող մտապատկերներով կը
հրճէի: Աշխարհի մէջ մեծ է այն մարդը՝ որ
ինքն իսկ իր կեանքովը կ'ապրի իր մտածումը:
Ես կ'ատեմ եկեղեցիներն ու անոնց սպասաւոր-
ները, ես իմ սէրիս սրբապղծումը կը տես-
նեմ անոնց օրհնէնքին մէջ. [կը համբուրէ] կը
սիրեմ քեզ, էլէնօ՛ս, և թող այս խօսքս աշ-
խարհի բոլոր կրօնաւորներուն օրհնէնքներէն
աւելի վեր ըլլայ ու վսեմ. [կը համբուրէ կրթ-
կին] կը սիրեմ քեզ էլէնօ՛ս, ու իմ սէրս ամէն
օրհնէնքերէ, ամէն հրամաններէ ազատ ու ան-
կաշկանդ ըլլայ: Կը սիրեմ քեզ առանց միջնոր-
դի, առանց կեղծ օրհնութեան, առանց օրհնքի
ու այնտեղ է իմ աստուածութիւնս. սիրէ՛ զիս՝
եթէ կրնաս աստուած մը սիրել...:

ԷԼԷՆՑ.—[տեղագից համբուրելով] Բուկդ եմ, Չաւէնս, թող այս համբոյրս ուխտը ըլլայ իմ սէրիս ու խոստումիս: Եկու՛ր, Երթանք միասին գաւրս, ամայութեան մէկ խորքին մէջ, ընկերութեան կապանքներէն հեռու՝ մեր հաւատացած սէրին ազատ նեկտարը խմու՛ր: [կը կանգնին]

ՉԱԻԷՆ.— Այսօրի քու մէկ համբոյրդ, Էլէնս, անցեալի սուտ սէրերու սիրախ մէջ թողուցած պարապը լիցուց... Սէրը իմ հաւատքս, իմ կրօնս ու իմ աստուածութիւնս է. և ես այս օր անոր լիութիւնն ունիմ... Երթանք, դո՛ւն, իմ սէրս ու ընկերս: Համբոյր մըն ալ և ան թող կեղծիքի կրօնքներու ու սուտի օրէնքներու բոլոր գաճաճութիւններէն վեր՝ մեր ուխտի, մեր ամուսնութեան անեղծ պատին ըլլայ: [օրբունք օրբունքի կը մնան իրար գրկած]:

Վարագոյրը կ'իջնէ

Ա Ր Ա Ր Ի Ա Շ Բ.

Բեռը կը ներկայացնէ կօշիկի գործարան մը. ձախ կողմը շարւած կօշիկ մաքրելու եւ արդուկելու մեքենաներ. մեքենաներուն վրայի կողմը կազի յատուկ վառարան մը՝ երկկօք արդուկները վրան դրւած. մեքենային բառակուսի տախտակին վրայ կօշիկի կազապարներ, մաքրող ջուրերու տառնձին տառնձին ամաններ, բիրեղէ պզտիկ ամանի մը մէջ դէսլին, կտաւի կտորներ. աչ կողմը եւ հակառակ շարւած են կօշկադարակներ՝ (reck) կօշիկներով լիցունքեմին առաստաղի կողմը կօշիկի խաւաքարդէ տափեր. կօշկադարակներու ետեւը՝ աչ կողմը զլիաբայ աղջիկներ՝ գործարանի գոզնոցներով նստած արուի մէ դրայ, ձեռքերին կօշիկներ՝ աւրւած մասերը շինելու գրագած. կրքեմ իրարու կես կը խօսին, ուրիշներ ալ ձի կը ծամեն: Վարագոյրը բացուելուն՝ մեքենաներուն առջեւ գործաւորներ արագ արագ կ'աշխատան, ուրիշներ կ'անցուդարձին: Զաւէն առաջին մեքենային առջեւ կ'աշխատի՝ սեւ շապիկ մը կազած:

Տ Ս Ս Ի Լ Ա.

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.—[պոռպով] Չաւէն, ժամը քանի է:

ՉԱԻԷՆ.—[աչքը մեքենային վրայ դրւած գրպանի ժամացոյցին դարձնելով եւ միեւնոյն ասեմ արագ արագ կօշիկ մը մաքրելով] Տասը բազէ կայտասաներկու քին:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Վա՛յ խերն անիծած, չկրցայ ձեռքիս ինչը լմնցնել: [արագ արագ կ'աշխատի]:

[Բեմին խորէն ու մեջտեղէն կօշկադարակներու ետեւերէն քայլելու գացոյ գործաւորներ անձեռոց մը ձեռքերին կ'անցուդարձին, մեջ-

սեղի աշխատաւոր սասնեւհինգ սարեկան նինար
սղիկ մը կօծկադարակները կը ֆեհ, կը սանի կը
բերէ]:

ՃՕՐՃ.— [գործը ձգելով] Հերիք է աշխատիք
տղաք, հերիք է, Լայընսը մի՞նք պիտի հարըս-
տացնենք, ան շատ հարուստ է արդէն: [անձե-
ւոցը առած կ'երթայ]

ՍԷՄԻ.— Ըս՛ս... Բարեկամդ [Ֆորմենն ակնար-
կելով՝ որ բեմին խորէն կօծիկները նայելով, վե-
րէն վար երկայն մոխրագոյն վերաբկու մը հա-
գած, անկանջին մասիս մը՝ կ'երեւի]:

ՃՕՐՃ.— [խալելով կօծկադարակներու մեջերէն]
ի՞նչ հրէայի վախկոտութիւնդ նորէն ձեռք ա-
ռիր, խերն անիծեմ՝ ֆորմենին ալ պօսին ալ,
աստեա՞ծս չէ ես, հոգիս ի՞նք աւաւ: [դարակնե-
րու ետին կ'աներեւութանայ] [աղջիկներն ալ՝ որ
խօսելով քրջալով գործերնին կը ձգեն, հսկիչը
սեսնելով՝ լուռ, գլուխները կախ փուրջերու հետ
կը խաղան՝ ինքզինքնին զբաղւած ցուցնելու հա-
մար]:

ՌԻԻԼՍԸՆ.— [կօծիկները նայելու զբաղւած] Աղ-
ջիկնե՛ր, տակաւին տասը ըսպէ կայ, աշխատե-
ցէ՛ք:

[Աղջիկները խոժոռ կերպով կը նային անոր
կողմը, մեկ մասը կը նստի, միւսը՝ փուրջերու
հետ կը խաղայ]:

ԳՈՐԾԱԻՈՐՈՒՀԻ.— [Կամաց մը Էլիսօին՝ որ
կանգնած է] Կրողը տանի քեզ շուն:

ԷԼԷՆՕ.— [Անձեւոցը ձեռքը] Ի՞նչ կը վախ-
նաք, ամէն գործաւոր տասը ըսպէ առաջ գործը
ձգելու իրաւունք ունի լաւցւելու համար, ինք-
նիրմէն օրէ՛նք կը հանէ: [կը ֆայե կօծկադարակ-
ներուն մեջէն]:

ՌԻԻԼՍԸՆ.— [այն կողմ նայելով] Չիմացա՞ք,
ս՛ւր...

ԷԼԷՆՕ.— Գործ գլուխ գործողներու իրաւունք
չունիք խառնելու: [կ'անյայտանայ]

ՉԱԻԷՆ.— [ձեռքի գործը ձգելով դեպի այն
կողմ կը նայի եւ սեսնելով հսկիչը որ իր գործե-
րը կը նայի] Շատ ազոտս կուզան գործերը, պա-
րոն Ուիլսըն:

ՌԻԻԼՍԸՆ.— [առանց գլուխը վերցնելու մաք-
րւած կօծիկ մը կը ցուցնէ Չաւենին մասնացոյց
ընելով պակաս մը]

ՉԱԻԷՆ.— [կօծիկին նայելով] Ատիկա աղա չէ
այլ քերթւածք:

ՌԻԻԼՍԸՆ.— [ուրիշ կօծիկ մը ցուցնելով] Ամէն
ատեն ինձի դիտողութիւն կուզայ քու գործե-
րուդ մասին, աս չկրնար ըլլալ, լաւ գործ պէտք
է հանէք, կը հասկնամ. կամ լաւ գործ կամ
տուն, ուրիշ բան չեմ հասկնար:

ՉԱԻԷՆ.— Բայց քերթւածներուն ալ պատաս-
խանատու չեմ ես, նայեցէ՛ք, բոլոր կօշիկներն
ալ քերթւած են և մահաւանդ շատ ազոտս. ա-
ռաւօտէն մինչեւ կէսօր այս ֆեյսը չեմ կրցեր
լմնցնել:

ՌԻԻԼՍԸՆ.— Կարելիին չափ լաւ ընելու է, ու-
րիշ բան չեմ գիտեր: [կը սկսի ֆայել ու դարակ-
ներուն ետին անհետանայ]:

ՉԱԻԷՆ.— [բարկացած անձեւոցը առնելով]
Հազիւ ապրիլու չափ դրամ շինելու առիթ կու-
տան՝ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն քրտինքներու
մէջ լողալու չափ աշխատելով, ան ալ հազար ու
մէկ դիտողութիւններով. ասիկա տարւելիք բան
չէ. գոնէ քերթւածքն ու աղտը իրարմէ զանա-
զանող մը ըլլայ ապուշը. կեցիր, ասիկա կար-

ծեմ վերջինը կ'ըլլայ քու այդ բռնութեանդ. կէսօրէն վերջ կը տեսնուինք: [բայել կը սկսի. կը հանդպի ձօրեին որ լացուելի ես կը դառնայ] երէկ իրիկուն ի՞նչ որոշում անցաւ ժողովին մէջ, ձօրծ:

ձՕՐԾ.— Այսօր պէտք է պահանջ ներկայացընել, գործաւորական միութիւնը (union) ձեռքը ուրիշ գործադուլ չունի և արդէն բացի երկու գործաւորներէ՝ միւսները բոլորն ալ ազամակցեցան:

ԶԱԻԿՆ.— Լա՛ւ, քիչ մը վերջը կը խօսինք: [կը փայլ դարակներու ետեւէն եւ կ'անոնեացանայ]

[Բոլոր գործաւորները կ'անցուդարձին, շատ լաթերնին հագած՝ դուրս ելնելու համբային վրայ, ուրիշներ լացուելի կը վերադառնան, ասդին անդին իրարու հետ կը խօսակցին, խորէն աղջկաներու ֆրիչներ, հաս ու կտր նիչեր ու խօսքեր: Կեսօրի փողը կը սուլի, մեքենաներու խախտը կը դադրի, կօշի մաքրոյ գործաւորները բոլորը կը վերադառնան եւ իրենց կեսօրի հացերուն ծրարը կը փակեն, ուրիշներ արդէն նսած կ'ուսեն, Զաւէն եւ Էլեո ծրարը փակած, իրարու դիմ նսած կը սկսին ուսել]:

ձՕՐԾ.— [Մարտիրոսին] Մինչեւ հիմայ ի՞նչ չի նեցիր:

ՄԱՐ.— [ուսելով] Սուս եղիր, հիմա այս տեսակ գործարանին ալ կը սկսիմ գործին ալ. առաւօտէն մինչեւ իրիկուն շան պէս քրտինք թափէ՝ շինածդ շատ շատ տօլար ու կէս. սա բոլորին վրայ ալ պղտիկ պահասի մը համար շանձագին բերնին հօտը մտիկ ըրէ. սա գործերը աս դինով, նօ՛, ասիկա քաշելիք բան չէ:

ՍԷՄԻ.— Դիտողութիւն ընողը գոնէ գործէն

հասկցող ըլլար: Աղտն ու քերթւածքը տակաւին իրարմէ չկրնար զատել:

ՌԻԻԼԵԼՄ.— [խորէն] Մեղիպէսներուն սա ալ քիչ է:

ձՕՐԾ.— Ամենէն պակաս գին վճարողն է սա գործարանը, ուրիշ միջոց չկայ, երէկ իրիկունի որոշումը գործադրելու է:

ՍԷՄԻ.— [վախկոտ շեշտով մը] Ի՞նչ...

ՌԻԻԼ.— Ի՞նչ... հրէայի սիրտդ տակնուվրայ եղաւ. ի՞նչ պիտի ըլլայ՝ գործադուլ...

ՄԱՐ.— Նօ՛, Ուիլեմ, այդպէս մի՛ ծագրեր Սէմին, ան այդպէս բաներէ վախցող չէ:

ՍԷՄԻ.— [սիրտ առած] Ես ո՛չ հայ եմ, ո՛չ յոյն, ո՛չ ալ իրլանտացի, որ գործադուլէ վախնամ. օր մը հրէայ մը տեսնօր ես որ գործադուլէ վախնայ և սխիութիւն ընէ:

ՌԻԻԼ.— [կասակելով եւ ձեռքերը շարժելով] Օ՛յ, Օ՛յ, Օ՛յ, Օ՛յ...

ԶԱԻԿՆ.— Է՛ տղաք ամօթ է, հրէայի ու իրլանտացիի, յոյնի ու հայի խնդիր մի՛ հանէք, մենք բոլորս ալ գործաւոր ենք: Ամօթ է:

ձՕՐԾ.— Կատակ կ'ընեն Զաւէն, այդչափ մըն ալ եթէ կատակ չընենք ալ մեռնելու է:

ՌԻԻԼԵԼՄ.— Սէ՛յ, Զաւէն, ի՞նչ եղաւ, վերջապէս բան մը չկրցիր ընել Հմայեակին:

ԶԱԻԿՆ.— Զգեցէ՛ք այդ սրիկան, գործաւորութեան անունին արատ բերող դաւաճանը:

ձՕՐԾ.— Ասկէ վերջը ա՛լ փորձելու չէ այդ տղային բան մը ըսել, իր գոյնը գուրս տաւ. հիմա սխիութեան վրայ մատնիչութիւնն ալ աւելցուց. արդէն մեր միութեան անդամ ըլլալը ամէն կերպով պէտք եղած տեղը լուր տուեր է՝ չէ՛ք տեսներ ֆօրմէկին վարմունքը՝ գործաւոր

ներուն հետ . որ մը մէկին հետ լաւ միւսին հետ
գէշ կը վարւի և այսպէս շարունակաբար , որ-
պէսզի գործաւորները իրարու դէմ լարէ՝ մինչև
որ առիթէն օգտուելով՝ մէկիկ մէկիկ գուրս ընէ :

ՈՒԻԼ .— Շատ ուշ է մնացեր , քանի առիթը
ձեռքերնիս է՝ փախցնելու չէ . գործերուն շատ
ատենը , միութեան ալ ամենէն զօրաւոր ատենն
է . եթէ այսօր մենք չընենք՝ վաղը մեզի շատ
լաւ կը փոխարինեն . օձին ինչ բարեկամ ըլլա-
լու համար՝ միշտ գլուխին զարնելու է :

ՍԷՄԻ .— Վախնամ Հմայեակը փրօսէ մեր գոր-
ծադու ին :

ՈՒԻԼ .— [բռուցցքը ցուցնելով] Անոր գործը
ինձ ձգեցէք , անոր այնպէս քիթը բերանը իրար
խառնեմ որ չկրնայ տեղէն շարժիլ :

ՄԱՐ .— Ինք հերիք չէր , իրեն հետ խոֆած
ծերուկ մըն ալ համոզեր է որ անգամ չըլլայ :

ՃՕՐՃ .— Ան ձերս՝ ո՛ր , ան ալ գործաւորի
տեղ գրեր մա՛րդ կը հաշուս :

ՁԱԻԷՆ .— [էլիեօիկն] Էլէնօ՛ , աղջիկները լուր
ունին անշուշտ երէկ իրիկունի որոշումէն , ան-
շուշտ ժողովին ներկայ եղողներ կան . ի՞նչ է ա-
նոնց տրամադրութիւնը , անոնց մէջն ալ վատեր
կսո՞ն :

ԷԼԷՆՕ .— Անոնք արդէն պատրաստ կը սպա-
սեն , խեղճերուն հոգին մինչեւ բերաննին և
կած է :

ՃՕՐՃ .— [առաջ գալով] Ընկերներ , ո՞վ որ ե-
րէկ իրիկուն ժողովին մէջ էր՝ արդէն գիտէ թէ՞
որոշում անցաւ որ գործաւորները այսօր պա-
հանջ ներկայացնեն գործատէրին , պահանջելով
որ ա . — գիները աւելցնէ , բ . — Ուելլընը դուրս
հանէ : Ասկէ աւելի յարմար չէր կրնար ըլլալ և

քանի առիթը մեր ձեռքն է՝ մեր իրաւունքները
խլենք :

ԲՈԼՈՐԸ .— Ուրեմն այս կէսօրէն վերջ . Չա-
ւէ՛ն , դուն մեր ներկայացուցիչը կ'ըլլաս , մենք
կը սպասենք վերադարձիդ , կամ այո կամ ո՛չ :
[Խանդավառ վիճակի մեջ . ձեռ գործաւորը
կու գայ]

ՄԱՐ .— Եկա՛ւ , նա՛ :

ՀԱՃԻ .— Ի՞նչ է : Ի՞նչ է աս տղաք :

ՈՒԻԼ .— [առաջ գալով] Ան՝ որ գործիդ բնաւ
չգար :

ՀԱՃԻ .— Եթէ բան մը կայ՝ ըսէք , ես ալ գոր-
ծաւոր եմ գիտնամ :

ՈՒԻԼ .— Գործաւոր եթէ չըլլայիր՝ աւելի լաւ
էր . դո՞ւն ալ ինքզինքդ գործաւորներու շար-
քին մէջ ես գրեր :

ՃՕՐՃ .— Եթէ իրական գործաւոր ըլլայիր՝ մեզի
անգամ կ'ըլլայիր և հիմա կը հասկնայիր թէ՞
ի՞նչ է :

ՀԱՃԻ .— Վախնամ գործադու պիտի ընէք :

ՍԷՄԻ .— Եթէ շատ կը վախնաս՝ ծոյգ քար մը
դիր :

ՀԱՃԻ .— Տղայութիւն մի՛ ընէք , թողուցէք
հաց մը գտեր ենք ուտենք . մենք լայրնաի հետ
կրնա՞նք կուիլ :

ՁԱԻԷՆ .— Կր կուի՞նք և կը յաղթենք ա՛լ :
Ընկերներ՝ , ես կ'երթամ ահա , սպասեցէք մին-
չեւ իմ վերադարձս :

ԲՈԼՈՐԸ .— Մի՛ վախնար , Չաւէ՛ն : [Չաւէն կը
մեկնի]

[Հմայեակ կը մտնէ անապարհակով մը]

Տ Ե Ս Ի Լ Բ .

ՆՈՅՆԵՐ [գործաւորներ կը խուճիւն] եւ ՀՄԱՅՆԱԿ

ՀՄԱՅ.— Ի՞նչ է աս :

ՈՒԻԼ.— Քու ի՞նչ գործդ է, ո՞վ քեզ մեզի վերակացու ըրաւ :

ՀԱՃԻ.— [Հմայեալիկն մօտեցալով ու լալկան շեւտով] Հմայեա՛կ, գործադուլ պիտի ընեն, Զաւէնը գործատէրին զրկեցին :

ՀՄԱՅ.— Ի՞նչ, խեղճ էք, տղա՛ք, դուք այդ սրիկային խաբւած էք :

ԲՈՂՈՐԸ.— Լուէ՛ . . .

ՈՒԻԼ.— Քենէ աւելի սրիկայ չկայ, բերանդ գոցէ, եթէ ոչ ակռաներդ կը կոտորեմ. ափսու-թենէ աւելի մեծ սրիկայութիւն չըլար, իսկ դուն ափսինքնու մեծն ես :

ՀԱՃԻ.— [լալկան շեւտով] Ի՞նչ պիտի ընեմ ես զաւակներս, դուք երիտասարդ էք, տեղ մը գործ կը գտնէք, իսկ ես՝ ծեր եւ ընտանիքի տէր մարդ՝ ի՞նչ պիտի ընեմ :

ՍԷՄԻ.— Ես ալ ընտանիքի տէր մարդ եմ եւ զաւակներու ալ տէր, ես ինչ որ ընեմ՝ դուն ալ այն ըրէ, եթէ իրաւ մարդ ես :

ՃՕՐԾ.— Ո՞վ ըսաւ որ մինակ դուն ընտանիքի հոգ ունիս, մեզմէ իւրաքանչիւր մէկը տուն մը ունի պահելիք. ո՞վ ըսաւ որ մինչեւ մեր մահը Հայընսի գերի պիտի ըլլանք՝ որովհետեւ ընտա-նիքի տէր ենք :

ՀՄԱՅ.— Թոյլ տուէք ընկերներ . . .

ԲՈՂՈՐԸ.— [աղմկելով] Մենք քու ընկերներդ չենք :

ՀՄԱՅ.— Կը կրկնեմ որ խաբւած էք. Զաւէնը արդէն ուսանող է եւ վաղը իր գպրոցը կը շա-րունակէ, դուք կը մնաք բացը, մեզի չէ ինկեր-

Հայընսի պէս ընկերութեան մը դէմ կուռիլ :

ՈՒԻԼ.— Դուն, սրիկայ՛, բերանդ գոցէ ըսի, մի՛ աշխատիր գործաւորներու միտքերը թու-նաւորել :

ՀՄԱՅ.— Ես բուրբիդ առջեւ կը յայտարարեմ որ դուք սրիկայի մը խաբւած էք, իսկ ես ձեզի չափ միամիտ չեմ հետեւելու անոր :

ՈՒԻԼ.— Քենէ առկէ աւելին չէինք սպասեր, եթէ դուն մարդ ըլլայիր՝ մինչեւ հիմա մեզի ըն-կերացած կ'ըլլայիր, իսկ մենք քեզի պէս ըստ-րուկներուն ուրիշ լեզուով կը խօսինք :

ՀԱՃԻ.— Տղայութիւն մի՛ ընէք, գործերուն այս գէշ ատենը, դուք ըլլալէ վերջ՝ ուրիշներ ալ հացերէն մի՛ հանէք :

ՃՕՐԾ.— Այդ ստրուկի քարոզներդ գնա՛ ու-րիշ տեղ ծախէ, խաֆա՛ծ ձերուկ :

ՀՄԱՅ.— Վաղը կը հասկնաք թէ՛ ս՛րքան չա-րաչար խարած էք : Զաւէն բացարձակապէս ձեզի հոր կը փորէ :

ՈՒԻԼ.— Պիտի լռե՞ս կ'ըսեմ քեզի :

ՀՄԱՅ.— [առանց կարեւորութիւն տալու] Զաւէն եթէ չիտակ մարդ ըլլար, ամբողջ աշխարհի առջեւ իբր անբարոյական չէր ներկայանար պոռ-նիկի մը հետ ապրելով : Գոնէ կանոնաւոր մէկին խաբւէիք . . .

ԷԼԷՆՕ.— [կասղած առաջ նետելով] Դո՛ւն, պարոն ստրուկ գործակալը՛ Հայընսի, գիտցի՛ր թէ՛ քենէ աւելի ստրուկ ու անբարոյական չկայ. իսկ այն «պոռնիկ» կոչածդ որ Զաւէնի կի՞նն է, քու քոյրերէդ ու մայրէդ աւելի պատուաւոր է, որ քեզի պէս սրիկայ մը ծնաւ : Լեզուդ քեզի քաջէ՛, թունաւոր օձ, եթէ ոչ կնիկի ամբողջ կատաղութիւնովս գլուխդ կը փշրեմ : Ընկեր-

նե՛ր ձեր ուխտին վրայ. իսկ այդ գործաւորութեան դաւաճանը թող տեսնէ վաղը թէ՛ ի՞նչ կրնայ ընել գիտակից գործաւորութիւնը:

ԲՈՒՈՐԸ.—[խանդավառ.] Հուրրէյ, հուրրէյ...

Տ Ե Ս Ի Լ Կ.

ՆՈՅՆԵՐ ԵՒ ՈՒԻԼՍԸՆ

ՈՒԻԼՍԸՆ.—[հրամայական] Ի՞նչ է աս, ի՞նչ խառնիճաղանճ է աս, ցրւեցէ՛ք, ամէն մարդ իր գործին: [փուլը կը սուլէ դուրսէն]

[Անստոյգ շփոթութիւն մը գործաւորներուն մէջ, ցրւելու ժես մը]

ՀՄԱՅ.—[առաջ անցնելով] Մըստըր Ուիլսըն, այս ապուշները Զաւէնի խօսքերուն հաւատարիմ գործարանատէրին դիմում ըրին՝ կամ գոհացում տալ իրենց կամ գործադուլ:

ՈՒԻԼԵԼՄ.—կը շնորհաւորեմ ստրուկի փութկոտութիւնդ, պարո՛ն դաւաճան:

ՀՄԱՅ.—[սիւրս առած] Ստրուկ դուն ես, ապո՛ւշ: [վրան յարձակելու ժես մը կ'ընէ]

ՈՒԻԼԵԼՄ.—[արհամարհոտ] Ահա ստրկութեանդ ապացոյցը, ֆորմէնիդ ներկայութեան լեզուդ բացւեցաւ: Կոխ՞ կ'ուզես, լա՛ւ հրամմէ՛: [պատասխաս]

ՈՒԻԼՍԸՆ.— Լուեցէ՛ք, ցրւեցէ՛ք, չէ՛ք հասկընար: Ամէն մարդ իր գործին:

ՃՕՐՃ.—Ձե՛նք կրնար գործի սկսիլ Զաւէնին գալէն առաջ: Պարո՛ն Ուիլսըն, մենք գործաւորական միութեան անգամ ենք և մեր պահանջները ներկայացուցած. դուք այս վայրկեանին մինակ ձեր պարոնին [մասնացոյց կ'ընէ Հմայեակը] կրնաք հրամայել:

ՈՒԻԼՍԸՆ.— Գործաւորական միութեան անգամ:

ՃՕՐՃ.—Այո՛, գործաւորական միութեան անգամ, յուզւելու բնա՛ւ տեղիք չկայ:

ՈՒԻԼՍԸՆ.—[տոյտոգրիչ տեսով] Ինձի ինչո՞ւ չյայտնեցիք ձեր պահանջները, ես միշտ ձեզի գոհացում տւած եմ: Ի՞նչ կ'ուզէք, ի՞նչ պահանջ ունիք ինձի ըսէք՝ ես կը կարգադրեմ: Օ՛ն, աշխատեցէ՛ք, մի՛ խռնիք, ամէն մարդ իր գործին:

ՃՕՐՃ.—Արդէն շատ ուշ է:

[Քանի մը գործաւորներ տարակուսո՛ս մեքեաներուն կը մօտեանան. Հմայեակ կը սկսի գործել]

ՈՒԻԼԵԼՄ.—Ո՛վ որ միութեան անգամ է, ո՛վ որ ճշմարիտ գործաւոր է՝ թող չգործէ՛, մի՛ գործէ՛ք ընկերներ... .

ՈՒԻԼՍԸՆ.—[կատարած] Դո՛ւրս, դո՛ւրս, խառնակիչ:

ՈՒԻԼԵԼՄ.— [հեզմանով] Մի՛ աճապարէք, պարո՛ն Ուիլսըն, քիչ մը վերջ կամ մենք դուրս կ'երևենք կամ դուք:

[Զաւէն կրակոտ կը մտնէ]

Տ Ե Ս Ի Լ Կ.

ՆՈՅՆԵՐ ԵՒ ԶԱՒԵՆ

[Բոլոր գործաւորները կը խանդին Զաւէնի շուրջը]

ԶԱՒԵՆ.—Ընկերներ՛, Լայընս ընկերութիւնը տակաւին չէ՛ յազեցած մեր արիւններէն, կ'ուզէ մինչեւ վերջին կաթիլը քամել: Բայց գիտակից գործաւորութիւնը պիտի գլխանայ իր իրաւունքը պաշտպանել: Ո՛վ որ ուխտւած է, ո՛վ որ երգւընցած է, ո՛վ որ մարդ գործաւոր է դուրս...

[Գործաւորները կը խռնին, կը խառնին, կը պուշան]:

Վարագոյրը կ'իջնէ

Ա Ր Ա Ր Ի Ա Մ Գ.

Բեմը կը ներկայացնէ առաջին արարւածը. Զաւակն եւ Հմայեակի սեփեակը: Վարագայրը բացելուն՝ Հմայեակ սափի վրայ կանգնած է իր սեփեակին մէջ, իսկ Ռելիքըն նստած արտուի մը վրայ:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

ՀՄԱՅԵԱԿ ԵՒ ՈՒՒԼՍԸՆ

ՈՒՒԼ.— Ի՞նչ ըրիր Հմայեակ:

ՀՄԱՅ.— Ոչինչ, բան մըն ալ չկրցի ընել: Անոնք այնպէս կազմակերպւած են դուրսէն ու ներսէն, և մանաւանդ Զուէնը անօթի ծարաւ սակայն այնպէս պրօպականտ կ'ընէ բանթողնելուն մէջ, որ անկարելի է անոնց մօտենալ: Եւ յետոյ, բոլորն ալ ատելութիւնով լեցւած են ինձ դէմ. շարունակ ետեւէս կը պտտին ծեծելու համար:

ՈՒՒԼ.— Ներսէն կազմակերպւած են, ըսիր:

ՀՄԱՅ.— Այո՛, ճանը կազմակերպութեան մէջ է և իբր պիտի մտած է գործարանէն ներս՝ նորերուն միտքն ալ պղտորելու համար:

ՈՒՒԼ.— ձա՞նը:

ՀՄԱՅ.— Այո՛, ձանը. ես ստուգեցի որ այն քանի մը գործաւորներու գուրս եղնելուն պատճառը ան է եղեր:

ՈՒՒԼ.— Վա՛յ անիծած, այսօր իսկ ես շան պէս գուրս կը շարտեմ զինքը: Ընէ՛, Հմայեակ, ի՞նչ կարելի է ընել. ամենէն աւելի մեր հացին կը սպառնայ՝ այս գործադուրը: Հայ պիտիներ շատ կային ատեն մը, չե՞ս կրնար անոնք ձարել:

ՀՄԱՅ.— Կարծեմ միջոց չկայ. պէտք է ուրիշ քաղաքներու թերթերուն մէջ յայտարարութիւն տալ: Այո՛, կը ճանչնամ շատ մը հայեր որ անպատճառ կուգան՝ եթէ նոյն իսկ գործ ունեցած ըլլան: Իսկ ես անձամբ քաղաքները կը պտտիմ. մըտքըր Լայընս ամէն մէկ բերած գործաւորիս համար տասը տօլար պլտի վճարէ:

ՈՒՒԼ.— Գէշ գաղափար չէ: Բաւական դրամ կը շինես:

ՀՄԱՅ.— Դրամը այնքան աչքիս չերեւնար. ատով չեմ գոհանար բնա՛ւ, պէտք է Զուէնը ձերբակալել տալ, որովհետեւ ատով թէ՛ գործը կը յաջողի և թէ՛ անգամ մը էլէնօն անպաշտպան կը մնայ:

ՈՒՒԼ.— Արգէն անոր դէմ ձերբակալու մի հըրաման (injunction) եղած է. ան այլեւս իրաւունք չունի գործարանին շուրջը զեգերելու:

ՀՄԱՅ.— [ձայնը ցածցնելով] Ձե՞նք կրնար իբր խառնակիչ-յեղափոխական անունին հետ իր վերայ անբարոյական անունն ալ փակցնել և գիշեր ատեն սենեակին մէջ ձերբակալել տալ, որովհետեւ էլէնօնին հետ միտտին կը բնակին շարունակ և ո՛չ կրօնական և ո՛չ քաղաքական ամուսնութիւն կնքած:

ՈՒՒԼ.— Կրնանք ընել. կեցիր ես փաստարանի մը գիմեմ և փօլիսներուն լուր տամ: Ամէն բան ընելու է՝ մեր նպատակին հասնելու համար:

ՀՄԱՅ.— Երէկի բերած գործաւորներս ինչպէ՞ս էին:

ՈՒՒԼ.— Գործաւոր չեն. բոլոր գործերը կ'աւրին, բայց հիմա այդ բաները փնտաւելու ատենը չէ. մեզի միտս մը չկայ այդ բանին մէջ, ընկերութիւնն է միւսուողը. մեր ի՞նչ հոգը: [Կը

կանգնի] Լա՛ւ, ես կ'երթամ. նոր բաներ իմանալու գ պէս...

ՀՄԱՅ.—[ընդհատելով] Անհոգ եղիր:

ՈՒԻԼ.— Ուրիշըն գլխարկը առած կը փախ. սեմին վրայ] Կուտ-պայ Հմայեա՛կ, կը տեսնուինք: [կ'երթայ]:

ՀՄԱՅ.— Կուտ-պայ: [սենեակին մէջ կը սկսի փախել՝ ձեռքերը գոհունակ կերպով բիւրեղացիով]: Երկու յաջողութիւն մէկէն... Ախ, անգամ մը Չաւէնը բանտարկել տայի, անկէ վերջը... Է... էլէնօ՛, սիրտիս մէջ ունեցած սէրս ատելութեան կը փոխուի ու ես այսօր քեզ իմ ճիրաններուս մէջ առած՝ չարչարել կը բողձամ... [մտածկոն] Իսկ եթէ այս ալ չյաջողեցա՛ւ... [լուռ] Ո՛չ, ո՛չ, Բէշտիի պէս ճատուկ մը ինձի գործակից ունենալէ վերջ, կարծեմ չպիտի կրնաս ձեռքէս ազատիլ էլէնօ՛: Կրները նախանձօտ են, ու ես նախանձի ժահրով հոգիիդ մինչեւ խորը պիտի թունաւորեմ... [ուրախ դիմելով գլխարկը կ'առնէ ու դուրս կ'եկնէ]:

Տ Ե Մ Ի Լ Բ .

ՉԱԻԷՆ, ՎԱՀԷ ԵՒ ՕՆՆԻԿ [կը մտնեն]

ՉԱԻԷՆ.—[սեմին վրայ] Սրբկան...

ՕՆՆԻԿ.— Ո՞վ է, Հմայեա՛կը. առաջ ըսէիր ինչպէս մութին մէջէն կը սպրդի...

ՉԱԻԷՆ.— Այո՛, այն ինկածը, որի շնչած օդին կը մեղքնամ:

ՕՆՆԻԿ.— Չաւէ՛ն, այդ շանձագին ձեծելու բաժինը ինձի չէ՞ք հաներ: Այնպէս քիթը բերանը իրար խառնեմ... Մօ՛, չէք գիտեր, ինչ ինկած սրբկայ է եղեր. գլուխը միշտ կախ, մարդու երեսին համարձակ չկրնար նայիլ, բայց մա-

տերը շարժելով, կնիկի պէս քիթին տակէն բամբասող ու թունաւորիչ է: Փոխանակ այն ձերուկը ձեծելու՝ ատոր լաւ դաս մը տալու էիք:

ՉԱԻԷՆ.— Ան ալ կ'առնէ իր դասը:

ՎԱՀԷ.— [աքոռ մը առնելով] Չաւէ՛ն, ճշմարիտը ըսելով, ես շատ մեղքացայ այն ձերուկին: Կնճռոտ հարց մը ահա. ի՞նչ ընէ այդ ձերուկը, ընտանիքի, զաւակներու տէր, ինքն ալ տարիքը առած, ուրիշ տեղ գործ գտնելու հաւանակաւնութիւն չկայ իրեն համար: Եթէ գործագուլը չյաջողի՝ ա՛ն քեզի դժբաղդ ընտանիք մը:

ՉԱԻԷՆ.— Ես ալ քեզի չափ մեղքացայ անոր, նոյնիսկ համաձայն չէի անոր ձեծելուն, բայց գիտե՛ս հոգիի ցաւը: Եւ յետոյ այնքան ալ արգար չէ որ մեղքնանք մարդի մը որ չմեղքնար ամբողջ գործաւորութեան շահերուն... Ես կը կարծեմ, և ասիկա իմ հաւատքս է, թէ՛ այս տեսակ պարտքաներու տակ սարսափը ամենէն ազդու գէնքն է որ կրնայ յաջողութիւնը ապահովել: Չեն հասկնար. տգէտ են և գործատէրերը այդ տգիտութիւնը կը շահագործեն: Եթէ ինձի մնայ, սքէփ գործաւորները ձեծելուն հետ մէկտեղ և առաջ գործատէրերը շան պէս կը փռեմ, բայց...

ՕՆՆԻԿ.— Կեցցե՛ս, ձօ՛, ա՛խ, երանի թէ՛ ես ալ ձեզի հետ բանթողներուն մէջ ըլլայի, քանի մը սրբկաներ արիւնլայ շինէի:

ՎԱՀԷ.— Այդ ստրուկները, սակայն, իրենց ստրկութեան պատասխանատուները չեն. պէտք է զանոնք դատարարակել:

ՉԱԻԷՆ.— Այո՛, պէտք է դատարարակել: Իմ մեծագոյն ցաւս եղած է ճիշդ այդ մտածումը թէ՛ անոնք կը պատժւին այն մեղքերուն համար, ո-

րոնք կը գործեն և, սակայն, անոնց պատասխանատուն չեն: Դաստիարակել, բայց դաստիարակելու միջոցն է խնդիրը. եթէ գործաւորութիւնը ձեռքերը ծալած սպասէ որ դաստիարակին անոնք, կարծեմ յաւիտենապէս կը մնան ստրուկ: Ի՞նչ կ'ակնկալես, ո՞ւր պիտի դաստիարակին անոնք. ամէն միջոց այսօր քափիթալիստին ձեռքն է, և ան իր ուզած ձեւով կը դաստիարակէ՝ իրեն ստրուկներ հասցնելու համար:

ՎԱՀԷ.— Կը նմանին թոքախտաւոր ճնողքի մը զաւակներուն, որոնք առանց մեղքի՝ թոքախտաւոր կեանք մը քաշքշելու դատապարտւած են:

ՕՆՆԻԿ.— Ի՞նչ կ'ուզեն ան ըլլան. ես այն գիտեմ մինակ որ գործաւորներու մէջ գիտակցութիւնը խորացնելու համար եթէ պէտք է ձեռք ձեռք, եթէ պէտք է արիւն՝ արիւն... Եւ ի՞նչ կը կարծես, Վահէ՛, կը կարծե՞ս որ այսօրի գիտակից կազմակերպութիւնները՝ առանց արիւնի այդ գիտակցութեան տիրացեր են:

ՎԱՀԷ.— Այլիւնը անխուսափելին է, Օննիկ, կ'երեւի ես չհասկցեցայ, մինակ թէ՛ մասնակի գործադուլեր և այլն յաճախ մըտասկար կ'ըլլան քան թէ օգտակար. իմ հաւատքս է թէ՛ ընդհ. գործադուլերն են որ բաղձացւած օրին պիտի հասցնեն:

ՉԱԻԷՆ.— Առանց մասնակիին ընդհանուր երբեք չկայ: Մասնակիներն են որ ընդհանուրի գաղափարը ստեղծած են և պիտի ստեղծին գործն ալ: Այսօր Լինի մէջ, գրեթէ պզտիկ բացառութիւնով, բոլոր գործարանները գործաւորական միութեան հետ կապւած են. կը կարծե՞ս որ ա-

նոնք մէկ օրէն միւսը եղան. եթէ վիճակագրութիւն մը տեղի ունենայ Լինի մէջ, ապահովարար հարիւրաւորներ պիտի հաշուին մասնակի գործադուլները, որոնց իսկ արդիւնքն է այսօրը:

ՕՆՆԻԿ.— Է՛, հերիք է, եթէ ոչ իմ հեղինակաւոր կարծիքովս կ'եզրափակեմ:

ՎԱՀԷ.— Չէ՛, վազ անցանք քու հեղինակաւոր կարծիքէդ: Չանձրացա՞ր, Օննիկ: Աղէկ ես, աղէկ, ամէն բանէ շուտ կը ձանձրանաս: Մինակ եթէ աղջկի խօսք ըլլայ՝ մարդի կարգ չես տար, [Զաւեհիկ] Ի՞նչ կը խորհիս Զաւէն, կը կարծե՞ս որ գործադուլը կը յաջողի:

ՉԱԻԷՆ.— Գործադուլի մը յաջողութեան բոլոր պայմանները լի են. բանթողները չափով մը իրենց ապրուստը կ'առնեն և անոնց եռանդն ալ միշտ վառ է, մինչեւ իսկ սպաննութիւններ ընելու չափ առաջ գացած:

ՕՆՆԻԿ.— [ընդհատելով] Քեզի պէս պրօպագանատիստ ունենալէ վերջ կը հաւատամ:

ՉԱԻԷՆ.— [Շարունակելով] Միայն թէ... [ցաւի ժպիտով մը] կը հաւատա՞ք տղա՛ք, եթէ ըսեմ թէ մեր՝ գործաւորներու դատին դաւաճանողներուն մէջ Տիրանն ալ իր բաժինը բերած է կղերականօրէն...

ՕՆՆԻԿ.— Ի՞նչ...

ՎԱՀԷ.— Իրա՞ւ կ'ըսես:

ՉԱԻԷՆ.— Հմայեալը արդէն ծանօթ է և իր անկարելին կ'ընէ. կարելի է ըսել թէ՛ այդ սըրիկայէն աւելին չէր կարելի սպասել, մանաւանդ որ մարդը որոշ մտածումներ կը հետապնդէ. Զաւէնի անկում, Էլէնօի տիրացում իր իտէալը կը կազմեն...

ՕՆՆԻԿ.— [ըստփաստելով] «Անխելք չունը մաս կը յուսայ կարկանդակէն»... Իրաւ էլէնօն ո՞ւր է:

ՎԱՀԷ.— Ի՞նչ կ'ընդհատես, թող նայինք... Տիրանը ի՞նչ ըրած է, Չաւէ՛ն...

ՉԱԻԷՆ.— Ի՞նչ պիտի ընէ. չէ՞ որ տէրտէրցու է. ի՞նչ կ'ընեն տէրտէրները. իսկ ատոր վրայ աւելցուր Տիկին Լայընսի սիրականի հանգամանքն ալ և արդէն հասկնալի կ'ըլլայ: Գոնէ մարդ աղնուութիւնը կ'ունենայ լուռ մնալու, բայց մեր տէրտէրցու Տիրանը այդ աղնուութիւնը չունի. գացեր բանթող գործաւորներուն համոզել փորձեր է որ ես երթան:

ՎԱՀԷ.— [հեգհեգելով] Կ'երեւի իր վայելած առաւելութիւններուն փոխարինել կ'ուզէ գործնականապէս:

ՕՆՆԻԿ.— Վայ անամօթ վայ... մարդ ի՞նչ պէս չխղճահարի՞ր՝ մտածելով որ գոնէ իրեն հակադակորդը այսքան տարիի ծանօթ ընկեր մ'ըն է:

ՉԱԻԷՆ.— Ան կ'երեւի տակաւին լաւ չէ ճանչցեր զիս: Ան տակաւին չգիտեր թէ՛ ես գիտեմ այդ պարագան և կարծեմ ինծի պիտի գայ համոզելու, որովհետեւ իր հանդպած գործաւորները թելադրեր են իրեն՝ իր ըսելիքը ինծի ըսել:

ՕՆՆԻԿ.— Աղւոր դաս մը տալու է անոր:

ՉԱԻԷՆ.— Թող գայ ան... Եթէ ես անոր արիւնը չցամքեցնեմ՝ թող Տիրանը խորհի որ լաւ բան մը ըրաւ: Այդ պէտքերուն արիւնը խմելու է ուրիշ ոչինչ, որովհետեւ անոնք միշտ ուրիշներու արիւնը կը խմեն:

ՎԱՀԷ.— Է... ընդունէ թէ մէջդ քիչ մը վայրագ ջիղ կայ:

ՉԱԻԷՆ.— Այո՛, և ուրախ եմ ու հպարտ ատոր համար: Եթէ անխուսափելին է արիւն խը-

մել, պէտք է խմել. որքան շուտ այնքան լաւ: Վահէ՛, ճշմարտութիւնը ժամանակ չունի, ամէն օր իր ժամանակն է:

ՎԱՀԷ.— Ահա արմատական գաղափարներէդ հատ մըն ալ:

ՉԱԻԷՆ.— Կը մեղադրես զիս... բայց հաւատքս է այդ: Եթէ դուն ալ ինծի չափ տառապած ըլլայիր ու խաբւած, Վահէ՛, դուն ալ ինձ պէս պիտի մտածէիր: Կը տեսնես վատ էն թրիքները. մարդ ըսածը քիչ մը քաջութիւն ունենալու է իր ընելիքը քաջի պէս ընելու համար, իսկ անոնք որ վատօրէն կ'ուզեն իրենց թշնամին կ'ուսկէն գարնել, անոնց գլուխին վրայ գարշապարով կ'ոխելու է առանց խղճահարելու:

ՎԱՀԷ.— Քիչ մը զգոյշ ըլլալու է. օր մը զըլուխիդ մեծ փորձանք մը կը բանաս:

ՉԱԻԷՆ.— Տակաւին փորձանքին մեծ ու նորը մնացե՞ր է:

ՎԱՀԷ.— [կատակելով] Օր մը իբր անիշխանական կը բռնեն դուրս կը հանեն երկիրէն հա՛...

ՕՆՆԻԿ.— [կատակելով] Այն ատեն թափառական Հայը անուշով վէպ մը կը գրէ: [բոլորը կը խնդան]

ՉԱԻԷՆ.— Կատակը մէկ կողմ, իմ հաւատքս է թէ՛ այս երկիրը բաղձացած ընկերութիւնը ունենալու համար պէտք է անգամ մը արիւնի մէջ լողայ, ուրիշ ո՛չ մէկ միջոց կրնայ պէտք եղած իտէպը իրականացնել:

ՕՆՆԻԿ.— [խօսքը փոխելով] Իրաւ ո՞ւր է էլէնօն, չըսիր:

ՉԱԻԷՆ.— Էլէնօն հիմա ինծի չափ կատաղի գարձած է. ի՞նչ կ'անկալալէիր այն փափուկ աղջիկէն. գացեր է աղջիկներուն մէջ պրօպականա

ընելու և վաղի ցոյցի թափորին համար անոնք հաւաքելու :

ՎԱՀԻ.—Վաղը թափոր պիտի դառնաք :

ՕՆՆԻԿ.—Չբռնո՞ւ, Չաւէ՛ն :

ՉԱԻԿԷՆ.—Այո՛, և Լայընսի գործարանին առջեւ ատենախօսելու ալ պատիւը պիտի ունենամ :

ՕՆՆԻԿ.—Ի՛, վաղը ես գործարան չեմ երթար :

ՎԱՀԻ.—Բայց Չաւէ՛ն, զգուշ խօսքերուդ մէջ կը ձերբակալեն և զուցէ վնասակար ըլլայ :

ՕՆՆԻԿ.—Ըլլալիքը թող ըլլայ. Վահէն արդէն քիչ մը շատ զգուշաւոր է :

ՎԱՀԻ.— Կեցցե՛ս, էլէնօ. վերջապէս գտար աղջիկը որ իտէալդ մարմնացուց Չաւէ՛ն :

ՉԱԻԿԷՆ.— Այնքան երջանիկ եմ իրմով... և կը հաւատամ որ ան իր գաղափարներուն մէջ աւելի կը զարգանայ : Այո՛, գտայ այն կին ընկերը, որ հաւատքիս կիսը կը կազմէր... Գիտէ՞ք, դիւրին է գտնել ընկեր, բայց անհունօրէն դժուար է գտնել ընկերուհի. գտայ իտէալիս մարմնացումը, հոգս չէ թէ՛ ամբողջ աշխարհը զիս հալածէ :

ՕՆՆԻԿ.—Հոգդ չըլլալը վաղուց գիտէիք :

ՎԱՀԻ.—Ես իմ հաշիւիս, այնքան մեծ զոհօղիւթիւն չեմ րներ՝ անպատճառ իտէալս կատարելապէս մարմնաւորուած տեսնելու համար. աշխարհին դէմ չեմ պայքարիր՝ ամէն սովորութիւն ու կեղծիք քանդելու համար, բայց միեւնոյն ատեն ալ չէ թէ քեզ չեմ մեղադրեր, այլ կը գովեմ : Ինչ կ'ուզեն այն թող ըսեն, մենք իրար կը ճանչնանք :

ՉԱԻԿԷՆ.—Եթէ պէտք ըլլայ, Իպսէնի հետ, սակայն քիչ մը տարբեր իմաստով, ես ալ կը պրօւսամ, «Մինակ եմ և հզօրագոյն» :

ՕՆՆԻԿ.— [կանգնելով] Ոտքի ձայն կուգայ : [դուռը կը զարնւի] Yes!

[Տիրան ներս կը մտնի]

Տ Ե Ս Ի Լ Գ .

ՆՈՅՆԵՐ ԵՒ ՏԻՐԱՆ

ՏԻՐԱՆ.—Հըլօ... .

ՕՆՆԻԿ ԵՒ ՎԱՀԻ.—Հըլօ... [Չաւէն դիմք մը կը շինէ որ պժգանք ու գոհունակութիւն կ'արտայայտէ]

ՕՆՆԻԿ.—[Կեղծ շեշտով] Վայ Տիրան, սա ո՞ւր ես, եկո՛ւր նայինք, կ'երեւի վազանցդ շատ հաճելի էր որ մեզ մոռցար. մարդ գոնէ քարդ մը կը զրկէր :

ՏԻՐԱՆ.—Վազանց չունեցայ Օննիկ :

ՉԱԻԿԷՆ.— [հեզմանով] Վազանցի ատենն է. աւելի սրբազան միսիօն ունէր :

ՎԱՀԻ.— [չհասկնալ կեղծելով] Ի՞նչ, կ'երեւի արդէն սկսեր ես վարժութեան, հա՞ Տիրան :

ՏԻՐԱՆ.—Քարին մեծութիւնը ուտողը կ'զգայ :

ՉԱԻԿԷՆ.— [սուր] Լաւ որ զգացիր, իմ նպատակս արդէն զգացնել էր. գաւառական առած մը կայ ձեզ տեղին բայց... [հեզմանով] Ի՛, սկսէ նայինք, պատելի Տիրան, սկսէ միսիօնիդ, կարծեմ ինձի ալ այդ նպատակով կ'այցելես այսօր :

ՏԻՐԱՆ.— [ցաւցած շեշտով] Մեծ մարդերու ինձ չէ մնացեր միսիօնով ներկայանալ :

ՉԱԻԿԷՆ.— Ատոր համար պատիկ մարդերու, գործաւորներու կ'երթաս : Կը շնորհաւորեմ կոչումիդ մեծութիւնը :

ՎԱՀԻ.— [իբր թէ անտեղեկ] Ի՞նչ է, նոր բան մը կայ : Եթէ գաղտնի է մենք երթանք : [Կը կանգնի]

ՉԱԻԿՆ.—Նստէ՛, վահէ՛, գաղտնի ոչինչ կայ-
նոր բանը այն է, որ մեր պատուելի Տիրանը ար-
դէն սկսեր է իր շահագործող դասակարգակից-
ներու գործակալ արձանագրելի. և արդէն իր
հովիւի հանգամանքով մըստըը Լայընտի շահերը
պաշտպանել կը փորձէ՛ դաւաճանելով իր հօտին։
ՕՆՆԻԿ.—Կը շնորհաւորեմ, Տիրա՛ն։

ՏԻՐԱՆ.—Ես չէի ակնկալեր այսչափ սուր հեզ-
ունք, Չաւէ՛ն, բայց գիտցիր թէ նորէն չեմ ցա-
ւիր քենէ։

ՉԱԻԿՆ.—Իսկ ես քենէ չէի ակնկալեր դաւա-
ճանութիւն, Տիրա՛ն, միեւնոյն ատեն կը շնոր-
հաւորեմ քահանայական հեզութիւնդ։ [լուրջ]
Գիտցի՛ր, Տիրա՛ն, եթէ եղբայրս իսկ ըլլայիր,
այն վայրկեանէն՝ երբ դուն այդ վատութիւնը
գործեցիր, այն վայրկեանէն արդէն ցաւելով կ'ա-
տեմ քեզ, և երբ ատեմ դժօխօրէն կ'ատեմ։

ՎԱՀԷ.—Չաւէ՛ն, պէտք չկայ այդպէս խօսե-
լու. գուցէ թիւրիմացութիւն մը կայ մէջտեղ,
թող որ Տիրանն ալ խօսի։

ՏԻՐԱՆ.—[սիրտ առած եւ ինքնապաշտպան շե-
տով] Իրաւ է որ երբ կ'ըսեն թէ՛ բարիք կամե-
նաս, չարիք կը ծնի։ Չեմ գիտեր թէ՛ իմացեր
էք, այն ծերուկ Հանի Էմմին ծեծած են գէշ կեր-
պով, այդ առիթով ես այցելած եմ գործաւոր-
ներուն՝ ուղղակի այն մտածումով որ հայ անու-
նին անպատուութիւն կը բերեն այդ տեսակ ա-
բարքները, իմ գիրքի բեռումով ուզած եմ եղ-
բայրսիրութիւն քարոզել։

ՉԱԻԿՆ.—[հեզմանով] Յետո՞յ...

ՏԻՐԱՆ.—[առանց կարեւորութիւն ցալու] Չեմ
գիտեր թէ՛ ի՞նչ գէշ բան կայ ըրածիս մէջ։ Ատ-
կէ զատ տակաւին բոլորովին ուրիշ մտածումով

մը այսօր այստեղ եկայ. մինչդեռ ուրախ տրա-
մադրութիւնով կուգայի՛ ահա բոլորովին հակա-
ռակը կը վերջանայ։

ՎԱՀԷ.—[ընդհատելով] Ի՞նչ։

ՏԻՐԱՆ.— Ուրախ էի որ վերջապէս Չաւէնը
պիտի կրնար իր նպատակին հասնիլ ու ապա-
գան պատրաստել։ Օր- Լայընս, որ Չաւէնի դա-
տնկերուհին է, խուլ սէր մը ունի եղեր անոր
հանդէպ և անցած օրն ալ նամակ մը գրած բայց
պատասխան չէ ստացած, հետեւաբար ինձ յանձ-
նարարեց իմանալ պտածառը և իմացնել որ,
Չաւէնի համար ամէն բան պատրաստ է ընելու։
Այնքան ցաւեցաւ երբ իրեն իմացուցի թէ՛ գոր-
ծաւորութիւն կ'ընէ։ Իսկ իմ օգտակար ըլլալու
մտածումիս մէջ, ես բաղձացի որ այս գործա-
գուլը շուտ վերջանայ, որովհետեւ ատիկա կըը-
նար վնասել գործին...

ՉԱԻԿՆ.— [կատրոն] Լուէ՛, Տիրա՛ն, ամօթ է
քեզի իբր պատուելիցուի որ սատանայօրէն կը
ստես... Դուն, Տիրա՛ն, ճիշդիթի կատարեալ
տիպ մը դուրս կուգաս...

ՎԱՀԷ.—[ընդհատելով] Է՛հ, Չաւէ՛ն...

ՉԱԻԿՆ.— Խնդրեմ, վահէ՛, ձգէ որ խօսիմ,
որովհետեւ այս արտառոց կեղծիքին առջեւ քա-
րերը կ'աղաղակեն. ու այս մարդը զիս տխմարի
տեղ կը դնէ։ Կը լսէ՞ք, հայ պատիւին համար
կը խօսի և սակայն աւելի մեծ ամօթ մը փակ-
ցընել կ'աշխատի անոր ձակատին. Տիրան, դո՛ւն
կը ստես, դո՛ւն կը կեղծես. հայ անունը երբեք
անպատոււած չըլլար գիտակից գործաւորի բը-
ռունքով, արիւն թափելով, քան թէ՛ գործաւորի
իրաւունքներուն դէմ դաւաճանելով... Դուն եղ-
բայրսիրութեան անունով կը խօսիս, բայց կը

Թքնեմ ես այդ եղբայրասիրութեանդ վրայ, երբ դուն կ'երթաս ատելութիւն սերմանելու իրարու մեջ, քաջալերելով որ իրարու ձեռքէ վատարար հաց խլեն... Եւ դուն զիս կը մտածես, ապազայիս վրայ կը գուրգուրաս... հա՛, հա՛, հա՛... իրա՞ն... ո՞րքան ազնիւ ես... Շնորհակալութիւններս, պարո՛ն. պարոն կը կոչեմ քեզ, որովհետեւ ասիկա վերջինը պիտի ըլլայ մեր տեսակցութեան, որովհետեւ ես մեր հին ծանօթութիւններուն վրայ խոշոր քար մը դրեք եմ արդէն, մէր յիշատակները պէտք է թաղելն, անոնք ասկէ վերջ միայն ատելութեանս գոյսքը կրնան բորբոքել: Լսէ՛, պարո՛ն, որ ես կը մերժեմ Օր. Լայընսի սէրը ինձ խոստացած ամէնափայլուն ապագայով. ինձ համար նախընտրելի է օրական հացիս աշխատող գործաւոր մը ըլլալ՝ քան ծախւած մը քեզի պէս: Գիտցիր թէ՛ եթէ ո՛չ մէկ պատճառ չունենայի մերժումի, քու, իբր կղերականի, միջնորդութիւթիւնդ բաւական էր որ ատելով մերժէի այդ սէրը... Չամչցա՞ր դո՛ն, Տիրա՛ն, չամչցա՞ր, երբ այդ տեսակ կեղծիքով ինձ ներկայացար, դո՛ն որ զիս այնքան լաւ պէտք է ճանչցած ըլլայիր, և մանաւանդ որ գիտէիր թէ՛ ես կին մը ունիմ, կին մը, որ Օր. Լայընսներէ շատ վեր է ու շատ պատուաւոր: Թէ ոչ մտածեցիր որ անպսակ կինակցութիւն մըն է ասիկա ժամանակի մը համար. գիտցիր ուրեմն վերջին անգամն ըլլալով որ իմ պսակս, իմ խօսքս ու իմ սէրս եղած են շատ աւելի վսեմ ու մաքուր՝ քան քու և քեզ պէս կղերականներու դըրած պիղծ պսակը: Տա՛ր քեզ հետ քու հոգածութիւնդ, տա՛ր, որովհետեւ անկէ աւելի նախատինք չկրնար ըլլալ ինձ... [դուռը ցուցնելով]

Հոն է դուռը, պարո՛ն, ա՛ն գլխարկդ և դո՛ւրս... [բալոնը Եփոթած] Աս իմ սենեակս է ուր ճմարտութեան սատանաները կը բնակին ու կը պըղծըլի անոնց սրբութիւնը՝ սուտ աստածներու պաշտօնեաներէն... Կը հրամայեմ քեզի, դո՛ւրս այս սենեակէն... [միտք դուռը մասնացոյց կ'ընէ, Տիրան գլխիկս կը հեռանայ, Օճնիկ եւ Վահէ ետեւէն կը նային]:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ .

ՁԱԻԷՆ, ՎԱՀԷ ԵՒ ՕՇՆԻԿ

ՎԱՀԷ.—[լուսթիւնը խզելով] Շատ ծանր էր, Ձաւէ՛ն...

ՕՇՆԻԿ.—[ընդհատելով] Շատ լաւ ըրաւ:

ՎԱՀԷ.—Է՛... վերջապէս կրնար աւելի թեթեւ ըլլալ:

ՕՇՆԻԿ.—Է՛,ը գաւազանով կը ձեծեն: Կեցցե՛ս, Ձաւէ՛ն, [կը գրկէ] մուրատիդ հասար... Բայց հրաշա՛ի էր... [կը խնդայ]

ՔԷՅՏԻ.—[սեմին վրայէն] Պարոն Ձաւէն, օրհորդ մը ձեզ տեսնել կ'ուզէ...

ՎԱՀԷ.— Երթա՛նք, ՕՇՆԻԿ: [գլխարկները կ'առնեն]

ՁԱԻԷՆ.—Կրնայ գալ: [Քեյտ կը մեկնի]

ՕՇՆԻԿ ԵՒ ՎԱՀԷ.—[բալոնով] Կուտ-պայ, Ձաւէ՛ն:

ՁԱԻԷՆ.—Կուտ-պայ...

[Օճնիկ սուլելով իսկ Վահէ անձայն կը հեռանան]

Տ Ե Ս Ի Լ Ե .

ՁԱԻԷՆ [առանձին]

Ո՛վ պոռնիկ մարդկութիւն... [խուր] Ինչո՞ւ մարդեր այսքան ինկած կ'ըլլան, ինչո՞ւ... Կարժէ՛ երազ մը կեանքին համար այսքան ստորնու-

թիւն ու կեղծիք... գոնէ սրբութեան, անկեղ-
 ծութեան, ասպետութեան անուշով մի՛ խօսիք,
 ո՛վ մարդակերպ սողուններ... [հետզհետէ բորբո-
 քած] Կ'ատեմ քեզ, կ'ատեմ, ո՛վ ինկած մարդ-
 կութիւն, դուն ատելութեան դժոխք մը դար-
 ձուցիր զայն՝ որ սէրի դրախտ մըն էր, ու ես
 քեզ մահացնել կը տենչահարիմ, որովհետեւ վա-
 ղի մարդկութիւնը կը սիրեմ... [դուռը կը գար-
 նըւի] Yes! [դուռը կը բացւի, Քաթերին ժրպ-
 սուն, ներմակ հագուստներով ու գեղեցիկ գըլ-
 խարկով սեմին վրայ կ'երեւնայ]

Տ Ե Ս Ի Լ Զ.

ԶԱԻԷՆ ԵՒ ՔԱԹԵՐԻՆ

ԶԱԻԷՆ.—[ապօած ու անակնկալի եկողի շեշ-
 տով] Օրիորդ Լայը՛նա...

ՔԱԹԵՐԻՆ.— [ներս մտնելով] Բարեւ, Պարոն
 Զաւէն, ինչո՞ւ այսքան չփոթեցաք, միթէ՞ ա-
 նակնկալ մըն էր աս:

ԶԱԻԷՆ.—[աքոռ մը տալով] Հրամեցէք օրիորդ,
 բացարձակ անակնկալ մը: Գիտէի թէ՛ ամերի-
 կուհիներ անակնկալներու սիրահար են, բայց եր-
 բեք չէի սպասեր ձեզ դպրոցէն դուրս և ան ալ
 սա խեղճուկ սենեակին մէջ տեսնել:

ՔԱԹԵՐ.— [նստելով] Շնորհակալ եմ: Կ'երեւի
 շատ հպարտ կը կարծէք զիս, բայց միթէ՞ նա-
 մակս ստացած չէիք:

ԶԱԻԷՆ.—[աքոռ մը առնելով] Երբե՛ք:

ՔԱԹԵՐ.— Տարօրինակ բան... [կը մտածէ]

ԶԱԻԷՆ.— Արդե՞ք շատ ծանրակշիռ բան մը
 կար ձեր նամակին մէջ. ինչո՞ւ այդպէս տխրե-
 ցաք, թերեւս տակաւին չէ հասած...

ՔԱԹԵՐ.— [սխուր] Պէտք էր անպատճառ հա-

սած ըլլար. քանի մը օր առաջ զրկած եմ... [կը
 հառաչէ]

ԶԱԻԷՆ.— Լա՛ւ, ան ատեն կրնաք հիմա ուղ-
 զակի ըսել, ձեր տրամագրութեան տակն եմ, լե-
 զուն աւելի լաւ կրնայ արտայայտուիլ քան գը-
 ռիչը:

ՔԱԹ.— Ես հակառակը պիտի ըսէի, Զաւէ՛ն.
 օ, ներողութիւն այսպէս կոչելուս...

ԶԱԻԷՆ.— [ընդհատելով] Խնդրեմ...

ՔԱԹ.— Շատ անգամ լեզուն շատ տկար ու
 անհամարձակ է քան գրիչը:

ԶԱԻԷՆ.— Վերջապէս ատիկա ամերիկուհիներ-
 րու համար չէ ըսած: Եթէ մեր գործադուլի-
 մասին պիտի խօսիք, կրնայի ձեզի օգնել խօսքը
 բանալու համար: Նախապէս ըսեմ տակայն որ
 գործաւորներու պահանջները այնքան տարրա-
 կան ու արդար են որ կը զարմանամ ընկերու-
 թեան այս յամառութեան վրայ և կը դատապար-
 տեմ ձեր հայրը: Խնդրեմ չվիրաւորելք:

ՔԱԹ.— Ո՛հ, ո՛չ, բայց ես երբեք չէի մտա-
 ծեր այդ նիւթի մասին խօսիլ, իրաւ է թէ բող-
 դը զիս հարուստի ազջիկ ըրած է, բայց այնքան
 ալ հպարտ չեմ այդ բողդաւորութեանս համար:

ԶԱԻԷՆ.— Ուրե՛մն...

ՔԱԹ.— [հառաչելով] Զաւէ՛ն, սիրտի խնդիր
 է և ո՛չ դրամի...

ԶԱԻԷՆ.— [խօսի իմաստը չհասկնալ կեղծելով]
 Բայց տարօրինակ բան, ի՛նչպէս արգեօք կրնամ
 օգնել ձեզ սիրտի խնդրի մը մէջ, խնդրեմ ը-
 սէ՛ք, խօսեցէ՛ք ինձ հետ շատ անկեղծ ու հա-
 մարձակ, որովհետեւ...

ՔԱԹ.— Ինչպէ՞ս կրնամ օգնել... Զաւէ՛ն,
 թոյլ տուր ինձ աւելի մտերիմ ըլլալ քեզ հետ:

ՁԱԻԿՆ.— Շատ սիրով, օրիորդ, ես արդէն
տաեղով կ'ատեմ կեղծ ձեւակերպութիւնները:

ՔԱԹ.— Մինչեւ դպրոցին մէջ ես ուզեցի ա-
ռիթ մը ունենալ քեզ հետ խօսելու, բայց... [կը
հառաչէ] Գիտցիր, Չաւէն, թէ՛ երկար տառա-
պուճներէ վերջն է որ վերջապէս ուզեցի սիրտս
դնել նամակի մը մէջ ու ան ալ կորսեցաւ, գու-
ցէ գէշ նշան է այդ... [սխաւը Չաւէնի երեսը կը
նայի]

ՁԱԻԿՆ.— [միտք իր խօսքերուն մեջ զգուշանալով]
Եթէ, օրիորդ, այն զգացումն է, որի «սէր» կ'ը-
սեն, եթէ անոր մասին է որ կը խօսիք, ո՛հ,
խնդրեմ, ես կը վախնամ այդ բառէն, կը վախ-
նամ ձեզի համար, որովհետեւ ես չեմ հաւատար
թէ՛ զուք կրնաք սիրել...

ՔԱԹ.— [Չաւէնի ձեռքը բռնելով] Սիրել...
բայց ինչո՞ւ, Չաւէն, ինչո՞ւ չեմ կրնար քեզ սի-
րել. կրնա՞մ և կր սիրեմ արդէն: Չաւէնի ձեռ-
քը կուրծքին կը սեղմէ]

ՁԱԻԿՆ.— [ձեռքը քաշել փորձելով] [զորովա-
զից] Իմ սէրս Քաթերին, իմ սէրս, վտանգաւոր
գժօխք մըն է, մի՛ փորձէք մօտենալ անոր, ո-
րովհետեւ չէք գիմանար այդ կրակին, զուք շատ
փափուկ էք:

ՔԱԹ.— [աւելի մօտենալով եւ սեղմելով ձեռ-
քը] կ'ընդունիմ թէ՛ այդպէս է, կ'ընդունիմ թէ՛
Չաւէն, քու սէրդ գժօխք մըն է, որովհետեւ
կը սիրեմ քեզ ու կեանքս գժօխք մ'ը եղաւ,
բայց թոյլ տուր, Չաւէն, թոյլ տուր որ սիրեմ
այդ գժօխքը...

ՁԱԻԿՆ.— [սխաւը կանգնելով] Չգէ՛ զիս, Քա-
թերին... [անկողնին վրայ կը նստի մտաւոր
դիմը ձեռքերուն մեջ]

ՔԱԹ.— [աղաչող շեշտով] Չաւէն... [աղեր-
սող նայածով կը նայի. լուռօրէն]

ՁԱԻԿՆ.— [իմքնիւրեմ] Խեղճ աղջիկ... [նշագէտ
ըսել իրեն... բայց պէտք է փշուրի քու սիրտդ...
որովհետեւ...]

ՔԱԹ.— [սեղեմ ելնելով եւ դեպի Չաւէնը եր-
թալով] Խօսէ՛ ինձ, Չաւէն... բայց խնայէ...
որովհետեւ սիրող սիրտ մը ունիմ... Ի՛նչ, որ
ուզես, ի՛նչ որ պահանջես պատրաստ եմ տալ
քեզ, մինակ սէրդ տուր ինձ, մինակ թոյլ տուր
որ սիրեմ քեզ...

ՁԱԻԿՆ.— [կանգնած եւ իմքնիւրեմ] Եթէ կա-
րելի ըլլար ծախել սէրս...

ՔԱԹ.— Խօսէ՛ ինձ, Չաւէն, քու լուռութիւնդ
կը սպաննէ զիս, խօսէ՛...

ՁԱԻԿՆ.— Այտտեղ, այս նեղ միջնորդութիւն մէջ
չեմ կրնար խօսիլ քեզ, Քաթերին, կ'ուզեմ խօ-
սիլ, բայց... Եկուր, Քաթերին, ես կ'ուզեմ ը-
սել քեզ ամէն բան, միայն քաջ եղիր...

ՔԱԹ.— [Չաւէնի թեւը առնելով] Երթանք ու-
րեմն, ուր որ կ'ուզես, ուր որ առաջնորդես...
Մի՛ վախցնէր զիս, Չաւէն...

[Երկուքը միասին, Քաթերին զուգուրանով
Չաւէնի երեսը կը նայի. Չաւէն մեկնաբար կը
փախ գլխարկը առաջ, ու կը մեկնին. Քեյսի եւ
Հմայեակ կը մտնեն Հմայեակին սեմեակը]:

Տ Ե Ս Ի Լ Է .

ՀՄԱՅԵԱԿ ԵՒ ՔԵՅՏԻ

ՔԵՅՏԻ — [ժպտելով] Բախտդ հրաշալի է, Հը-
մայեակ, ես մինակ նամակը բաւական կը հա-
մարէի, ահա աւելի զօրաւոր միջոց մըն ալ
տեսար, Չաւէնը այն աղջիկին թեւը մտած
կ'երթար:

ՀՄԱՅ.— [գոհ] Տեսայ, տեսայ... [չարամիտ դեմքով] հիմա տեսնենք ճարպիկութիւնդ. կարգը քուկդ է. վարձատրութիւնդ շատ պիտի ըլլայ Քէյտ...
ՔէՅՏԻ.— Քիչ վերջը էլէնօն անպատճառ տուն կը վերադառնայ, սպասէ տես թէ՛ ինչպէս կ'ընեն:

ՀՄԱՅ.— [միտ նոյն դեմքով կարծես մտապահեր մը կը հետապնդէ] Եթէ յաջողեցա՛ր...
ՔէՅՏԻ.— Թատրոն մը պիտի տանիս զիս, առանկ չէ՛...
ՀՄԱՅ.— Թատրոն չէ՛, քեզ արքայութիւն անգամ կը տանիմ:

ՔէՅՏԻ.— [ուշադրութիւն ընելով] Ոտքի ձայն կուգայ, էլէնօն է կարծեմ, ձայն մի հաներ որ կասկածի տեղ չտանք:

[Էլէնօ յուզւած կը մտնէ Ջաւէնի սենեակը]

Տ Ե Ս Ի Լ Ը.

Էլէնօ.— [ուշադրեկ ու շարժւած] Ջաւէնը օթօմոպիլով ուրիշ աղջիկի մը հետ... [վայրկեան մը լուռ ու մտածկոտ] Անկարելի է, անկարելի է, Ջաւէնը... բայց միթէ՞ կարելի է այսքան ըստորնութիւն, և այն ալ Ջաւէնը... [լուռ եւ ինքնախաբ շեշտով] Ո՛րքան յիմար եմ, կարծես նոր ձանձնալ կը սկսիմ Ջաւէնը. կ'իներ ո՛րքան նախանձոտ ու շարամիտ են... [լուռ] Բայց ինչո՞ւ չեմ կրնար հեռացնել այդ տանջող մտածումը միաքէս... Ո՛չ, ո՛չ, անկարելի է սիրել ու չնախանձիլ... [ցաւագին շեշտով] Ինչպէս կըրնայ այն սէրը, որ աստուծային էր, այսքան շուտ ցնդիլ. բայց մարդեր, մարդեր... Ինչե՛ր չէ կարելի ակնկալել այս մարդկութենէն... Ո՛հ,

Ջաւէն... [հեկեկալով կ'իջնայ անկողնին վրայ] [լուռ]

ՔէՅՏԻ.— [Հմայեակից] Ճիշդ ասենն է, սպասէ... [կամաց մը կ'ելնէ սենեակէն եւ կուգայ Էլէնօին ետ] Ի՞նչ է, էլէնօ՛, ինչո՞ւ այդպէս յուզւած ես, հիւա՞նդ ես...
ՀՄԱՅ.— [ներսէն] Ի՞նչ ճարպիկ կեղծաւորութիւն...
[Էլէնօ կը հեկեկայ]
ՔէՅՏԻ.— Կուլա՞ս ինչ, ի՞նչ կայ աղջիկս...
Էլէնօ.— Ո՛հ, Քէյտի՛, Քէյտի՛... երջանկութիւնը այս աշխարհի վրայ օ՛ր մըն է մինակ...
ՔէՅՏԻ.— Ի՞նչ բաներ կը խօսիս, էլէնօ՛, կարծես տղայ ես տակաւին: Ի՞նչ, թէ ոչ Ջաւէնին հետ ուրիշ աղջիկ մը տեսար՝ այդ է որ քեզ այսչափ յուզեր է: [Էլէնօ կը հեկեկայ] Ա՛... ատկէ աւելի ի՞նչ կը սպասես, ան ալ Ջաւէնէն, [գուրգուրանով] ինքզինքդ մի տանջեր. էլէնօ՛, եթէ անոր համար աղջիկ կայ, քեզի համար ալ տղայ չա՛տ...
Էլէնօ.— Ինչե՛ր կը խօսիս, Քէյտի...
ՔէՅՏԻ.— Ես արդէն շատոնց կ'ուզէի խօսիլ քեզի որ Ջաւէնի խօսքերէն չխաբւիս, ան մէկ կողմէն քեզի կը ճառէր միւս կողմէն ուրիշ աղջիկներու հետ էր:
Էլէնօ.— [յուզւած] Ս՛ուտ ես, Քէյտի, սուտ կը խօսիս...
ՔէՅՏԻ.— Լա՛ւ որ դուն աչքովդ տեսար. և տակաւին մինակ ատ ալ ըլլա՛ր...
Էլէնօ.— [աղաչելով] Խօսէ՛, Քէյտի՛, ի՞նչ կայ, տակաւին այդ չբուե՛ր...
ՀՄԱՅ.— [ներսէն ուշադիր հետեւելով խօսքերուն] Այդպէս, այդպէս, կեցցե՛ս, ճատուկ, այդ-

պէս թունաւորէ այդ քաժին մինչև հոգին...

ՔէՅՏԻ.— Կը խօսիմ քեզի և տակաւին ուրիշ յայանութիւններ ալ կ'ընեմ, եթէ մինակ ինձ խոստանաս որ չես յուզւիր: Տղայութիւն չուզեր էլէնո՛, Չաւէնին հոգը չէ թէ դուն կը տառապիս, և յետոյ կ'արժէ՞ Չաւէնի պէս անօթի շունի մը մասին այսքան տանջել...

ԷլէնՅՕ.— Խնդրեմ, Քէյտի, ըսէ՛, ի՛նչ որ կ'ուզես, ըսէ՛, բայց մի՛ նախատեր Չաւէնը, որովհետեւ եթէ ան զիս խարած իսկ ըլլայ, ես կը սիրեմ գինքը:

ՀՄԱՅ.— [դժգոհ] Սատկէ՛, քա՛ժ...

ՔէՅՏԻ.— Լա՛ւ, հանդարտէ հիմա. [ձոցէն նամակ մը կը հանէ] տե՛ս, սա նամակը...

ԷլէնՅՕ.— [ցատկելով] Խնչ է այդ, տո՛ւր, խնդրեմ, տո՛ւր:

ՔՐՅՏԻ.— [ետ փառելով] Չէ՛, հանդարտէ նախ, ես քեզ հոգալով է որ կ'ըսեմ, եթէ ոչ արդէն ամէն բան պիտի գիտնաս:

ԷլէնՅՕ.— Տո՛ւր, Քէյտի, տո՛ւր, մի՛ երկարեր տառապանքս, արդէն երկար տառապեցայ...

ՀՄԱՅ.— Այդպէ՛ս... մարդ աշխարհի վրայ ճիւղաղութեան գործը կնիկներուն յանձնելու է. կեցցես, ճատու՛կ, կեցցես...

ՔէՅՏԻ.— Այս նամակը Չաւէնինն է անցած օր նրբանցքին մէջ ինկած էր գտայ, մտածեցի քեզի տալ, որովհետեւ, խեղճ աղջիկ, դուն ես որ ամէնէն աւելի պիտի տառապիս... Ո՛ւ գիտէ, թերեւս գիտամք ձգեր էր որ դուն գըտնես, կ'երեւի քաջութիւն չունի ուզողի ըսելու: Խնչ պիտի ընեն, բոլոր էրիկ մարդերն ալ այդպէս են, կնիկները իբր հաճոյքի առարկայ կը գործածեն և երբ կը կշտանան՝ աչքերնին

ուրիշ տեղ կը դարձնեն:

ԷլէնՅՕ.— Ինչե՛ր կը խօսիս, Քէյտի, ինչե՛ր կը խօսիս... խնդրեմ, տուր ինձ այդ նամակը... [կը յափտակե նամակը, Քէյտին չսայ կը ձեւացրնէ բայց կը թողու որ առնէ]

ՔէՅՏԻ.— Մի՛ յուզւիր, էլէնօ, տղայութիւն չընես, հոգդ անգամ մի՛ սեպեր, քեզի համար երիտասարդ չպահիր... [դուրսէն զանգակի ձայն կը լսի] Դուռը կը զարնեն, ես կ'երթամ, էլէնո՛, քաջ եղիր... [դուրս կ'ելնէ եւ կամաց մը կը մտնէ Հմայեակիին սենեակը]

ՀՄԱՅ.— [ձեռքը բռնելով Քէյտիին] Է՛, կեցցես, ատկէ աւելի ճարպկութիւն չէր ըլլար...

ՔէՅՏԻ.— [կամաց մը] Կամաց խօսէ՛, կրնայ ըսել...

ՀՄԱՅ.— Այնպէս ըրիր որ, կարծեմ ականջներն ալ խուլցան, ձայն չէ՛ եթէ հրացան պարպենք չիմանար:

ԷլէնՅՕ.— [նամակը նիստելով կը բանայ, կը կարդայ, յուզումի, սերի, ցաւի, ասելուքեան կծկումներ կ'ունենայ, աչքերը կը օփէ, կրկին կը կարդայ] [կը ճչայ] Չաւէն... ո՛հ, ատկէ աւելի մեծ ճիւղաղութիւն կ'ըլլայ...

ՔէՅՏԻ.— [Հմայեակիին] Մտիկ ըրէ... [երկուքը լաւեւած մտիկ կ'ընեն]

ԷլէնՅՕ.— Սէրս, սէրս... ո՛հ, մարդեր ձեր գլուխին թո՛ղ ատելութեան կայծակ դառնայ... [կը հեկեկայ, խենդի օտոմումներ կ'ընէ] Կը բըզբտեմ քեզ Չաւէն, կը բզբտեմ քու սիրտդ և անկէ իմ սէրս կը պահանջեմ, այսքան վատօրէն խաբէ՛լ... [կը հեկեկայ եւ ուժասպառ կ'իյնայ անկողնին վրայ]

ՔէՅՏԻ.— [մտիկ ընելով] Չայնը կարեցաւ...

Ա, գուրտէն ոտքի ձայներ կուգան. Չաւէնն է
արդեօք, բայց երկու մարդի ոտքի ձայն է: [ա-
ւելի ուշադիր մտիկ կ'ընէ] Այո՛, Չաւէնն է, ինքը.
աղջիկի ձայն մըն ալ կուգայ, կարծեմ նոյն աղ-
ջիկն է... աւելի լաւ...

ԷլէնՆՕ.— [կը կանգնի բոլորովին ընկնւած ու
հեկեկուն] Ինքն է, ա՛խ, Չաւէն, ինչո՞ւ այս-
քան անգութ...

[Չաւէնի սենեակին դուռը կը բացւի, սեմին
վրայ կ'երեւին Չաւէն եւ Քարէրին կարմրած աչ-
քերով ու նկուն. Չաւէն ժպիտով մը էլիկօին նա-
յելով որ արտասուայթց կը նայի իրեն]

ՉԱՒԷՆ.—[ցուցնելով էլիկնոց] Ահա կ'ինս, Տի-
կին էլէնօ Չաւէն...

[Քարէրին կ'ուշաքափի, Չաւէն կը բռնէ գայն,
էլիկօ կը վազէ դեպի Չաւէն, Հմայեակ եւ պա-
ռաւը արձանացած կը մնան]:

Վարագոյրը կ'իջնէ

Ա Ր Ա Ր Ի Ա Մ Դ .

Բենը կը ներկայացնէ Լալլեն գործարանի տո-
ջնի հրապարակը. երկու կողմէն, աջէն ու ձախէն
փողօցներ կը բացւին հրապարակին վրայ. նակաար
կը բռնէ գործարանը, որի պատուհաններուն մէջ
գործաւորներ կ'երեւին. ապին անդին գործադուլ ը-
նող գործաւորներ փողօցներուն բերանները կը պը-
տբաին՝ աչքերին չորս կողմ. գործաւորներ գոժա-
բան կը շապեն. ժամանակը առտուն ժամը վեցու-
կէն է:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա .

ՄԱՐՏԻՐԱՍ.— [դեպի գործարան գացող գոր-
ծաւորի մը մօտենալով] Պարո՛ն, կը հաճի՞ս ըսել
թէ՛ կօշիկ արգուկո՞ղ ես:

Ա. ԳՈՐԾ.— [կանգնելով] Այո՛:

ՄԱՐՏ.— Կուզէի ըսել թէ՛ այդ ճիւղի գոր-
ծաւորները գործադուլ ըրած են, եթէ գործա-
ւորներու շահը պաշտպանել կ'ուզես՝ մի՛ գործէր:

Ա. ԳՈՐԾ.— Իրա՞ւ կ'ըսես. ապա մեզի այդ-
պէս բան չըսին. Հմայեակ անունով երիտասարդ
մը դիս գրկեց:

ՄԱՐՏ.— Բնական է չին ըսեր. իսկ այդ Հը-
մայեակը սփեյներ գտնելու գործակալ է:

Ա. ԳՈՐԾ.— [ընդհատելով] վա՛յ սրիկայ, վա՛յ...
Կեանքիս մէջ երբեք սփեյնութիւն չեմ ըրեր և
չպիտի ընեմ. ձեզի հետ եմ, ընկե՛ր: Կեցիք,
ինձի հետ ուրիշներ ալ պիտի գային, եթէ ար-
դէն ներս չեն մտած՝ անոնց հասկցնեմ խնդիրը:
[չորս կողմը կը նայի]

ՃՕՐՃ.— [միւս կողմը ուրիշ գործաւորի մը] Ըն-
կե՛ր, եթէ ճշմարիտ գործաւոր ես մի՛ երթար,
այստեղ գործադուլ կայ:

[Գործաւորը առանց մտիկ ընելու կ'անցնի]

Ա. ԳՈՐԾ.—[Բ. Գործաւորին մօտեցալով՝ ծա-
նօթի պէս] Սէյ, ո՞ւր կ'երթաս, խաբւեր ենք.
այստեղ գործադուլ կայ:

Բ. ԳՈՐԾ.—Իրա՞ւ կ'ըսես. լա՛ւ, այն ատե՛ն...

Ա. ԳՈՐԾ.—Ես այստեղ պիտի սպասեմ, որ-
պէս զի մեր միւս ընկերները չթողում որ սքէ-
փութասն երթան:

ՃՕՐՃ.—[Գ. գործաւորի մը՝ որ դեպի գործա-
բան կը դիմէ] Պարո՛ն, գործադուլ կայ. մի՛ եր-
թար:

[Գ. գործաւորը անձայն կ'անցնի] [Ճան Մար-
տիրոսին] Հայ է, Մարտիրոս, դուն խօսէ:

ՄԱՐՏ.—Սէյ, պարո՛ն, քեզի կ'ըսէ, գործա-
դուլ կայ. ամօթ է հայ անունին, մի՛ երթար,
մտածէ՛ թէ՛ դուն ալ մեզի պէս գործաւոր ես:

[Գործաւորը անձայն գործարանի դուռէն կը
մտնէ]

ՃՕՐՃ.—[մօտեցալով Մարտիրոսին] Ի՞նչ ընելու
է այս տեսակ շանձագերուն:

ՄԱՐՏ.— Ի՞նչ ընելու է. քիթերնին բերան-
նին կտարտելու է. խօսք չհասկցողին ի՞նչ կ'ը-
նեն:

ՃՕՐՃ.—Նա՛, հատ մը եւս: [Գ. գործաւոր մը
դեպի գործարան կը դիմէ]

ՄԱՐՏ.— Պարո՛ն, գործադուլ կայ այստեղ:

Գ. ԳՈՐԾ.—[բախտով] հոգս չէ:

ՄԱՐՏ.— Դուն մարդ չե՞ս, գործաւոր չե՞ս:

ՃՕՐՃ.— Ինչպէս հոգդ չէ, քեզի հոգդ ընել
կուտամ:

Գ. ԳՈՐԾ.— [կանգնելով] Ի՞նչ ըսել կ'ուզես.
ես ազատ եմ ուզած տեղս գործելու:

ՃՕՐՃ.— [առաջ անցնելով] Այո՛, երբ գործա-
դուլ չկայ. իսկ հիմա ազատ չես:

Գ. ԳՈՐԾ.— [տեղի տալով կը ֆախէ] Դժոխք
գնա:

ՃՕՐՃ.— Բեզ դժոխք կը զրկեմ [յարձակելու
դիմ կը բռնէ. գործաւորը կը խուսափի եւ ներս
կը մտնէ] Շան ձագ, թող սպասէիր և տեսնէիր
թէ՛ ո՞վ դժոխք կ'երթայ:

ՄԱՐՏ.— Ուրիշըմբ... [Ուրիշըմբ ներս կը մտնէ]

Տ Ե Ս Ի Լ Բ.

ՆՈՅՆԵՐ ԵՒ ՈՒԻԼԵՐՄ

ՈՒԻԼ.— Շատ սքէփներ գացլո՞ն:

ՄԱՐՏ.— Քանի մը հատ. իսկ սա երկուքը,
[ցուցնելով ես կեցողները] հոգիները սիրեմ, գոր-
ծաւոր ըսածդ այդպէս կ'ըլլայ. մէկ խօսքով ես
կեցան և կը սպասեն որ իրենց ընկերներն ալ
չթողուն. Հմայեակը վայել խաբելով զրկեր է
ասոնք:

Այս միջոցին գործաւորները կ'անցուղարձին,
բանքողներ անոնք ես կեցնելու փորձեր կ'ընեն.
Ոմանք կը կանգնին կը խօսակցին, ուրիշներ ան-
սարբեր գործարան կը մտնեն:

ՃՕՐՃ.— [մօտեցալով Ուրիշըմբին] Ուրի՛շ, ուրիշ
կերպ չկայ, բուռնցքի ուժը գործ կը տեսնէ.
Երբեք խնայելու չէ: Քիչ մը առաջ շանձագ մը
կար շատ փախաւ:

ՈՒԻԼ.— Սմէնէն առաջ Հմայեակին, Հմայեա-
կին. ան սրիկան շատ առաջ գնաց: Իմայս՞ք,
երէկ իրիկուն այն խափածին հետ քանի մը հա-
տեր ալ թապլցուցեր են:

ՄԱՐՏ.— Այո՛, ազէկ ըրեր են. այնպէս ընե-
լու է որ ամիսներով տեղերնէն չկրնան շարժիլ:

ՃՕՐՃ.— Հմայեակը ազէկ զրամ կը չինէ հի-
մա. ամէն մէկ գործաւորի համար ասորը սուլար

Վառնէ. անոր քիթէն բերանէն բերելու է այդ գրամները:

ՈՒԻԼ.— Ամէն գիտով անոր կը հասկցնեմ առ [բռուցցքը կը ցուցնէ] բռունցքին ծանրութիւնը: Տեսնենք ինչպէս կ'ըլլայ սքէփութիւնը: Օր մը պիտի մեռնիմ՝ թող հիմա ըլլայ, ես զինքը շան սատակ հանելէս վերջ... [կամաց] ձանը ի՞նչ եղաւ. ներսի գործերը ինչպէս են:

ՃՕՐՃ.— Շատ հիանալի կը գործէ. քանի մը հոգի դուրս հանեց. միայն թէ վախնամ մատուելի:

ՄԱՐՏ.— Կարծեմ արդէն կասկածուած է. գէտէք գուք Հմայեակը ի՞նչ օձի ձագ է... Եթէ ձանին պէս քանի մը հոգի ունենայինք ներսը, շատ բան կրնային ընել. կարծեմ գործատէրք բաւական չատ վրասուած է:

ՈՒԻԼ.— Թող որ վրասուի. մինչեւ անօթի մեռնելս պիտի դիմանամ. և կարծեմ այս գործադուր անպայման պիտի յաջողի:

ՃՕՐՃ.— Ձանը կ'ըսէր երէկ իրիկուն թէ՛ բուր գործերը աւրեր են. սքէփներուն հոգը չէ, գրամ առնելները կը նային:

ՄԱՐՏ.— Մեզի դէմ կուելէ վերջ բոլորն ալ թող գոխք երթան:

ՃՕՐՃ.— Ի՞նչ սրիկաներ են անոնք, միլիոններ կը ծախսեն միմեկ թէ՛ մեզի գերի ընեն. բայց այս անգամ պիտի տեսնեն անոնք թէ՛ գործաւորները յաւիտենական սարուկներ չեն:

[Այս միջոցին արմուկով մը գործարանին դուռը կը բացուի եւ հարւածներու ու նրճուումներու տակ ձանը երեսի վրայ փողոց կ'իյնայ. տղաներուն ուշադրութիւնը այն կողմ կը դառնայ]:

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆԵՐ ԵՒ ՃԱՆ [իմկած]

ՈՒԻԼ.— Ձանը [բոլորը դեպի այն կողմ կը վագեն ու կը վերցնեն]

ՄԱՐՏ.— Ի՞նչ պատահեցաւ ձան...

ՃԱՆ.— [կասադորէն] Մատներ են... հազիւ կրցայ ինքզինքս ազատել. պիտի սպաննէին: [դեպի վեր գործարանին պատուհանները նայելով, ուր սէփներ կանգնած են կը խնդան՝ կը պուռայ] Դո՛ւն, անիծած, դուն անշուշտ դուրս պիտի ելնես, քու վարձքդ կուտամ. անշուշտ այս պատերուն մէջ չպիտի ստակիս ամ...

ՈՒԻԼ.— [վեր նայելով] Դո՛ւ ապրու չէ... [բռունցքը վեր բռնելով] Դո՛ւն, շան գուակ, դո՛ւն, վար չի գաս, եթէ քաջ ես՝ դուրս չեղնես...

ՊԱՏՈՒՀԱՆԷՆ.— Դժոխք գացէք...

ՈՒԻԼ.— Կը տեսնիք...

ՄԱՐՏ.— Սպաննել... այո՛, որովհետեւ մենք չենք սպաններ, այո՛...

ՈՒԻԼ.— Ուժն ու օրէնքը իրենց կողմը ըլլալէ վերջ տակաւին շատ բան կ'ընեն... սպաննել, շատ լաւ, թող գործաւորները գիտնան սակէ վերջ թէ սպաննութիւն ալ պէտք է ընել... [գործարանին դառնալով] Այո՛, պարոն Լայըն, գուք մեզի կը սովորեցնէք սպաննել... և կը խնդաք անշուշտ ապուշի պէս իրար ըսպաննող գործաւորներուն վրայ... բայց շուտով կը հասնի գործաւորի զիտակցութեան օրը ու ձեզ կը սպաննէ...

ՃԱՆ.— Սրիկային մէկը այնպէս զարկու կըրնակիս որ... [գործարանին դառնալով] մէկին տեղ տասը փոխարինել ուխտս թող ըլլայ...

ՄԱՐՏ.— Անոնց կեանքն այ տպահոված է, փօլիսներով պաշտպանւած. փոխանակ կառավարութիւնը անիրաււածները պաշտպանելու, գողերն ու աւազակները կը պաշտպանէ:

ՃԱՆ.— Կուզէ Աստուածի հրեշտակներու գունդովը թող պաշտպանւած ըլլայ, ես մասը աչքիս առնելէ վերջ...

ՈՒՒԼ.— Սկսելու է, սկսելու է, ըլլալիքը ինչ որ է՝ թող շուտ ըլլայ... գարնելու է սքէփին ալ, փօլիսին ալ, գործատէրին ալ, խնայելու չէ և ո՛չ մէկին: Մրէնքը որ մեկ չպաշտպանիր, օրէնքը որ անօրինութիւն կ'ընէ, թող անօրինութիւնն իր օրէնքը գործագրէ... [գործաւանգ վաղը կը սուլի ժամը եօրր յայտարարելով]

ՃՕՐՃ.— Ա՛խ, գիտակից գործաւորութիւն, անգամ մը ե՞րբ այս քափիթալիտաի ծագող սուլումը իր կոկորդին մէջ պիտի խեղդես...

[Բեմին աջ կողմէն միւզիքի ձայն կուգայ. բալորը դեպի այն կողմ կը դառնան]:

ՈՒՒԼ.— Ա, թափօրը... [ձեռքը գործաւանգին կողմը բարձրացնելով] Այսպէս պիտի պատասխանենք քու շնական սունոցիդ, պարօն Լայընս... [դեպի աջ երթալով] Հուրրէյ... նազեցէ՛ք, ընկերներ, նազեցէ՛ք, այդ երգը գործաւորութեան յազթանակը կ'ազդարարէ...

ՃՕՐՃ.— Մտիկ ըրէ՛ք, ազա՛ք, մտիկ ըրէ՛ք, Էնթէրնասիօնա՛լը, հուրրէյ... կեցցէ՛ գործաւորական համաշխարհային եղբայրութիւնը... [ստանդարտ կը ձափանհարեն...]

ԲՈՂՈՐԸ.— Չաւէ՛նը, Չաւէ՛նը, հուրրէյ... [Չաւէն վագելով կը մտնէ]

Տ Ե Ս Ի Լ Կ .

ՆՈՅՆԵՐ ԵՒ ՉՈՒԷՆ [խանդալաւ]

ՉՈՒԷՆ.— Մտիկ ըրէ՛ք, ընկերներ, մտիկ ըրէ՛ք գիտակից գործաւորութեան մարտակոչը... Յաղթանակը մօտ է, մօտ է այն օրը որ պարօն Լայընս գիտի խոնարհէ իր գլուխը գործաւորական արդար ուժին առջեւ եւ յարգէ անոր ճշմարիտ իրաւունքները: Նազեցէ՛ք, ընկերներ...

[Միւզիքը նազելով կնքեցնասիօնալը կը մտնէ, քափօրն ալ ետեւէն. գործաւորներու եւ ժողովուրդի բազմութիւն մը կը լեցնէ բեմը]:

ՈՒՒԼ.— Չաւէ՛ն, օ՛ն, կարգը քուկդ է. թող այստեղ գիտակցութեան լեզուն բռնատիրութեան պարիսպին առջեւ ազդակէ:

ՉՈՒԷՆ.— [սախակի մը վրայ բարձրանալով] Քա՛ջ եղէ՛ք, գործաւոր ընկերներ, յաղթանակը մերն է... երկար առեն տղրուկ դրամատիրութիւնը մեր արիւնը ծծեց, դիանանք իրենց երեսին պոսալ քա՛ջի պէս. «Ա՛լ հերիք է... [կը ծափանհարեն] Ա՛լ հերիք է, պարօն Լայընսներ, ա՛լ հերիք է որքան մեր արիւնովը պարտադատեցաք, ա՛լ հերիք է որքան մեր տգիտութիւնը շահագործեցիք... Ազաւանք մը չէ աս, ընկերներ, շուրհ մը չէ որ կը խնդրենք մենք այս դժոխք-չէնքերէն, այլ բողբ մը, իրաւունքի պաշտպանութեան համար մարտի հրաւէր մը: Ընկերներ, կուր գաշտին վրայ ենք այսօր, յազթանակին հաւատքովը զրահաւորեցէ՛ք, վա՛յ անոր որ դատաւիք կ'ըլլայ, անոր համար յաւիտենական գերութիւնը կը սպասէ: Գիտցէ՛ք ընկերներ, որ ազգի և ցեղի ոչ մէկ խօսք, ոչ մէկ բառ կայ այստեղ. ես հայ եմ բայց գործաւոր, դուք ինչ

որ ալ ըլլաք, իրլանտացի կամ հրէայ, յոյն կամ խաւալացի, իմ գործաւոր եղբայրներս էք... [կը ծափահարեն եւ « հոււրե՛յ » կ'աղաղակեն] Թո՛ղ այդ ձեր աղաղակը գիտակցութեան ազազակը եւ եղբայրութեան մոռննջը ըլլայ, անոնք են որ մինակ կը սարսափեցնեն Լալընսները, անոնք են որ անիրաւութեան այս ամբողջները կը սասանեցնեն... Գիտցէ՛ք, ընկերներ, թէ մենք ենք տէրն ու արագբողջ բոլոր բարիքներուն, մեր միտքն է յղացողը ուժին, մեր խելքն է ստեղծողը մեքենան, մեր քիտինքովէ ենք շաղեր այս քարերն ու կղմինտրները, մեր մատերու արիւնովն ենք իւզիր մեքենաները, մերն են անոնք, և պէտք է սո՛ւնել, պէ՛տք է տիրանալ անոնց... [կը ծափեն] Այս ծափերը, մըստըր Լայրնս, այս ծափերը քու պատնէշիդ ձակատին երէկի ստրուկ գործաւորութեան՝ բայց այսօրի յեղափոխածայթ գիտակցութեան ուսմբերն են... Անկցի՛ր քափիթալիստութիւն... [ծափեր]

ԲՈՒՈՐԸ.— Անկցի՛ր...

ԶԱԻԷՆ.— Կեցցէ՛ գիտակից գործաւորութիւն.

ԲՈՒՈՐԸ.— [ծափելով] Կեցցէ՛...

[Փօլիսներ չորս կողմէն վագելով կը մտնեն]

Տ Ե Ս Ի Վ Ե .

ՓՕԼԻՍՆԵՐ.— [առաջ անցնելով բիրերով եւ սպառնական] Յրեցէ՛ք...

ԶԱԻԷՆ.— Պարո՛ն Օֆիսըրներ, դուք իրաւունք չունիք սպառնալու և ո՛չ ալ խաղաղ ժողովուրդը վրդովելու: Այստեղ ո՛չ կախ կայ, ո՛չ մարդասպանութիւն: Խաղաղ ցոյցը ամէն քաղաքացիի իրաւունքն է և դուք երբեք չէք կրթ-

նար այդ իրաւունքը բռնաբարել: Գիտցէ՛ք թէ այս ժողովուրդն է որ ձեզ կ'ապրեցնէ, որ ձեր շքեթակամները կը վճարէ. իսկ դուք փոխանակ պաշտպանելու՝ կը սպառնա՞ք...

ՓՕԼԻՍՆԵՐ.— Ո՛չ մէկ խօսք, ցրեցէ՛ք... մեզի տյնպէս հրամայեա՞ծ է...

ԶԱԻԷՆ.— [առանց կարեւորութիւն տալու] Լըսեցէ՛ք, ո՛վ քաղաքացիներ, լսէ՛ դուն, ո՛վ ժողովուրդ և զիտցիր թէ՛ փօլիսները քու պաշտպանութեանդ համար չեն՝ այլ քու իրաւունքներդ յափշտակելու համար սահմանեա՞ծ...

ՓՕԼԻՍ.— [առաջանալով] Լռէ՛, լռէ՛... [այս միջոցին խառնակութիւն կը տեսնուի, ժողովուրդին մէկ մասը ցուրտ կը սկսի, մէկ մասը կը պոռչոսայ. « Ի՛նչ անիրաւութիւն է... կ'ուզենք լսել... խօսե՛ք, Զաւէն... » Հմայեակ բեմին մէկ կողմը կ'երեւի գոնուեակ դեմքով]

ԶԱԻԷՆ.— Օֆիսըրներ՝... գիտցէ՛ք թէ՛ պատասխանատուութեան տակ էք... Ինչո՞ւ կը ցըրէիս, ո՛վ ժողովուրդ, ինչո՞ւ չես պաշտպաներ իրաւունքդ, քանի մը բիրերու առջեւ ինչու կունակ կը դարձնես... Արժանի ես դուն որ արիւնդ խմելէ վերջ՝ դիակիդ ալ վրայ կ'սխառնես:

ՓՕԼԻՍՆԵՐ.— Լռէ՛, վա՛ր իջիր, անիշխանակա՛ն, ձերբախալեա՞ծ ես: [կը մօտենան բռնելու համար]

ԶԱԻԷՆ.— Ձերբախալեցէ՛ք, բայց գիտցէ՛ք թէ անարգարութիւն է որ կը գործէք... Ես պատրաստ եմ իմ մահիս գինովը սովորեցնել այս ժողովուրդին թէ՛ դո՛ւք, պարոններ, դո՛ւք վատեր էք, գաւաճաններ էք:

[Փօլիսներ կոնսորտին կը ֆաշտ վար ու կը կաշկանդեն]

ՁԱԻՆՆ. — Թեւերս կրնաք կաշկանդել, բայց
 երբեք չեզուս: Ինչո՞ւ կոչաօրէն կը վարելք,
 միթէ ոճրագո՞րծ եմ ես. թոյլ տէչք ինձ, ես
 ազատօրէն ու անվախ կուգամ ձեր դատարան-
 ներուն առջեւ կրկնելու ինչ որ ըսի ու պիտի
 ըսեմ... [նրձեկելով կ'ուզեն սանիլ. խուճապ,
 խառնակութիւն...] Ընկերներ. քաջութիւն. ես
 ձեզի հետ եմ միշտ, մի՛ յուսահատիք, յազթա-
 նակը ճշմարտութեանն է... [կը սանին, ժողո-
 վուրդը այն կողմ կը հայի, այս աստն Հմայեակն
 ալ կը դիտէ այն կողմ գոն դեմնով]

ՈՒԻԼԵՐՄ. — [գօրաւոր հարւած մը տալով Հը-
 վայեակի դեմքին] Ճիւղահերու ծիծաղը այսպէս
 կը պատժեն...

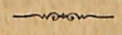
[Հմայեակ կ'իյնայ, կրկին խառնակութիւն,
 պոռչուէ, փոխաներ կը վազեն դեպի բեմը: Ուիլ-
 երմ կ'անհետանայ]:

Վարագոյրը կ'իջնէ

Ա Ր Ա Ր Ի Ա Շ Ե .

Բեմը կը ներկայացնէ դատարանը: Խորը եւ բարձր
 կիսաշրջանակ ամպիօնի մը վրան օրինագիրք մը. ա-
 նոր առջեւ եւ աւելի ցած եւ հաւելի խաշօր կէտ շր-
 ջանակի ամպիօն մը՝ գրագիրներուն համար. դատա-
 ւորին ձախ կողմը հարցաքննուողի կանգնելու տեղը՝
 պզտիկ ամպիօնով մը. վարը բաժնուած տեղ մը՝ փա-
 տարաններու յատուկ տեղը՝ արուներ եւ սեղաններ.
 դատաւորին աջ ու ձախ կողմը երդեալ դատաւոր-
 ներու յատուկ տեղը. փաստաբաններու տեղին ետե-
 ւը երկար ցանցով բաժնուած ամբաստանեալ — բան-
 տարկեալներու բաժինը. բեմին աջ կողմը վկաններու
 եւ ներկաներու արուներ: Վարագոյրը բացելուն՝
 ներկաներու արուներուն վրայ նստած է երկսեռ
 բազմութիւն մը. աչի ինկած տեղը կ'երեւին Էլէնօ,
 Հմայեակ՝ աչք սեւ ցած, Հանի՝ գլուխը կապած, եւ
 ուրիշ գործաւորներ: Փաստաբաններ իրենց տեղերը
 իրարու հետ կը խօսակցին, հարտուղարներ իրենց
 տեղը. կողմնակի դուռէ մը ոստիկանի մը առաջնոր-
 դութիւնով դատապարտեալներ իրարու շարքաւած կը
 բերին ու երկար ցանցին ետեւ կը փակին հետեր-
 նին Չաւէն եւ Ուիլերմ. վայրկեան մը վերջ խօրի
 դուռէն դատաւորը ներս կը մտնէ, ամբողջ բազմու-
 քիւնը ոտի կը կանգնի: Վայրկեան մը լուս:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա .

Ա. ՔԱՐՏ. — [ոտի կը կանգնի ձեռքի բուլբիւն
 վրայ կը կարդայ] Ուիլերմ ձէֆրի, 160 պրօտ-
 էչ: [Ուիլերմ ոտի կ'ելնէ] Ուիլերմ ձէֆրի ձերբա-
 կալած է Հմայեակ Սարգիսեանը սպաննելու մի-
 տուճով ծեծած ըլլալուն համար:

[Ուիլերմ ամբաստանեալի ամպիօնին վրայ կ'ա-
 նաջնորդէի]

Բ. ՔԱՐՏ.—[ոսփի կ'ելնե կը սկսի կարգայ ետ-
դումը, որ Ուիլիերմ մտիկ կ'ընե աջ ձեռը վեր բարձ-
րացուցած] Երգընցիր թէ այն խոստովանու-
թիւնը որ պիտի ընես գատաւորին և այս դա-
տարանին առջեւ պիտի ըլլայ ճշմարտութիւնը,
ամբողջ ճշմարտութիւնը և ոչինչ բայց միայն
ճշմարտութիւնը: յ[խառնուղարը կը նստի. Ուիլ-
երմ ձեռքը վար կ'իջեցնէ]:

ՀԱԿԱՌԱՎՈՐԴ ՓԱՍՏԱԲԱՆ.—[ձեռքը թուրք մը
կը կանգնի եւ դեպի առաջ կ'անցնի, կը խոնար-
հի դասաւորին առջեւ եւ յետոյ] Անունդ ի՞նչ է:

ՈՒԻԼ.—Ուիլիերմ ձէֆրի:

ՓԱՍՏ.—Քանի տարեկան ես:

ՈՒԻԼ.—Երեսուն:

ՓԱՍՏ.—Ի՞նչ ազգ ես:

ՈՒԻԼ.—Իրլանտացի:

ՓԱՍՏ.—Ո՞ր կը բնակիս:

ՈՒԻԼ.—160 պրտուէլ:

ՓԱՍՏ.—Ինչո՞վ կը գրողիս:

ՈՒԻԼ.—Կօշիկ արգուկող եմ:

ՓԱՍՏ.— Լայրնս և բնի. գործարանին դէմ
եղած գործադուլին հետ կապ սենիս:

ՈՒԻԼ.—Այո՛, բանթող եմ:

ՓԱՍՏ.— Հմայեակ Սարգիսեանը կը ճանչնաս:

ՈՒԻԼ.—Այո՛, գործարանին մէջ ճանչցած եմ:

ՓԱՍՏ.—Կ'ընդունիս թէ դուն ձեռած ես գին-
քը և վիրաւորած գէջ կերպով, նոյնիսկ սպան-
նել ուզած:

ՈՒԻԼ.—Այո՛, ես ձեռած եմ Հմայեակը, բայց
երբեք չեմ ուզած սպաննել, ձեռած եմ արգի-
լելու համար գինքը որ գործադուլը չաւրէ:

ՓԱՍՏ.—Կարձ պատասխանէ, ուրեմն ձեռած
ես:

ՈՒԻԼ.—Այո՛ ըսի, սրովհետեւ ես իմ ձեռքով
ուզեցի իրաւունքս պաշտպանել:

ՓԱՍՏ.—Բանւորական միութեան անդամ ես:

ՈՒԻԼ.—Այո՛:

ՓԱՍՏ.—Ծեծը ընկերութեան կողմէ սրուած
էր թէ դուն անձնապէս ըրիր:

ՈՒԻԼ.—Ես իմ իրաւունքս պաշտպանելու հա-
մար ձեռեցի ըսի, հետեւաբար պէտք չկայ ա-
ւելորդ հարցումի:

ՓԱՍՏ.—[նեղացած] Ո՞վ է ձեր առաջնորդը:

ՈՒԻԼ.—Ես եմ իմ առաջնորդը. ե՛ս ձեռեցի,
ուրիշ բանի չեմ պատասխաներ:

ՓԱՍՏ.—Ո՞վ կազմակերպեց ձեզ:

ՈՒԻԼ.— ...

ՓԱՍՏ.— Ո՞վ կազմակերպեց, կը հարցնեմ,
պատասխանէ՛:

ՈՒԻԼ.— ...

ՓԱՍՏ.— [աւելի նեղացած] Ո՞վ կազմակեր-
պեց:

ՈՒԻԼ.— Ալ ո՛չ մէկ բառ կը պատասխանեմ
ձեզի. [դառնալով դասաւորին] Տէր դատաւոր,
հաճեցէք ըսել այս մարդին որ չեմ ուզեր պա-
տասխանել իրեն: Ես չեմ ուրանար որ ձեռեցի
Հմայեակը, որովհետեւ օրէնք մը չկար որ իմ
գործաւորի իրաւունքս պաշտպաներ: Ես պատ-
րաստ եմ ընդունելու պատիժս:

[Ուիլիերմ վար կ'իջնէ ու կ'առաջնորդի իր
սեղը]

ՓԱՍՏ.— [դասաւորին] Տէր դատաւոր, իմ
հարցումներս լրացնելու համար պէտք է հարցա-
ւըմդեմ միւս ձերբակալուածը՝ Զաւէն Սիրաք:

ՔԱՐՏ.—[կը կարգայ] Զաւէն Սիրաք, 14 Հայ
սթրիթ: [Զաւէն կ'առաջնորդի հարցաւնուբեան

ամպիոնը] Զաւէն Սիրաք ձերբակալած է այն ատեն՝ երբ ժողովուրդը կը գրգռէ եղեր. նախատած է օֆիսըրները, քարոզած է անիշխանութիւն և ամբաստանած է իբր հանրային բարոյականը խաթարող:

Բ. ԳԱՐՏ.—[Երդումը կը կարդայ. Զաւէն աջ ձեռքը վեր մտիկ կ'ընէ] Երդւրնցիք թէ՛ խայն խոտովանութիւնը որ պլտի ընես դատաւորին և այս դատարանին առջեւ, պիտի ըլլայ ճշմարտութիւնը, ամբողջ ճշմարտութիւնը և ոչի՛նչ բայց միայն ճշմարտութիւնը: [կը նստի քարտուղարը, Զաւէն ձեռքը վար կ'իջեցնէ]:

ՓԱՍՏ.—Անունդ ի՞նչ է:

ԶԱԻԷՆ.—Զաւէն Սիրաք:

ՓԱՍՏ.—Ինչո՞ւ տարեկան ես:

ԶԱԻԷՆ.—Իսան և եօթը:

ՓԱՍՏ.—Ի՞նչ ազգ ես:

ԶԱԻԷՆ.—Հայ եմ:

ՓԱՍՏ.—Ի՞նչ գործով կը զբաղիս:

ԶԱԻԷՆ.—Փաստաբանական ուսանող եմ բայց

հիմայ լանթով գործաւոր:

ՓԱՍՏ.—Ամուսնացած ես:

ԶԱԻԷՆ.—Այո՛:

ՓԱՍՏ.—Անիշխանական ես:

ԶԱԻԷՆ.— Ձեմ գիտեր թէ՛ ի՞նչ ըմբռնումով կ'ըսէք այդ բառը:

ՓԱՍՏ.—[նեղացած] Այո՛ կամ ո՛չ, անիշխանական ես:

ԶԱԻԷՆ.— Ձեմ կրնար պատասխանել առանց հասկնալու ձեր ըսած բառին իմաստը: Եթէ նեկայ բիտէմներուն ու օրէնքներուն, որոնք մինակ անարգարութիւն կը գործեն, կ'ուզ ըսել կ'ուզէք, այո՛:

ՓԱՍՏ.— Լաւ. ամուսնութիւնդ օրինական ձամբայն՞ով ըրած ես:

ԶԱԻԷՆ.— Այո՛, օրինական իմ ըմբռնումովս:

ՓԱՍՏ.—Ունի՞ր ու և է վկայաթուղթ:

ԶԱԻԷՆ.—Իմ սէրս:

ՓԱՍՏ.—Դ՞ուք ես այն Զաւէնը, որ գործաւորները յեղափոխած է Լայընս և ընկ.թեան դէմ գործադուլ ընելու համար:

ԶԱԻԷՆ.— Ես ալ կազմակերպւած գործաւոր մըն եմ, իսկ կազմակերպողը գիտակցութիւնն է:

ՓԱՍՏ.—Դուք թելագրած ես ձեռքը ձեր Հաճին և Հմայեակը, այնպէ՞ս է:

ԶԱԻԷՆ.—Ես չեմ ձեռք, իսկ թելեգրութիւն ընելու պէտք չունէի:

ՓԱՍՏ.—Քաւական է:

ԶԱԻԷՆ.—[դատաւորին] Թոյլ տւէք, տէր գատաւոր այստեղէն իմանալ իմ գատակներս պատգամով օրէնքի փաստաբանողները:

ԴՍՏԱԻՈՐ.—[գլուխը ժխտական կը շարժէ]:

ԶԱԻԷՆ.—Թէ՛ ես գործաւոր մըն եմ և բանթով գործաւորներու մէջ կարեւոր բաժին մը ունեցած՝ այդ իրական է. թէ՛ ես ամուսնացած եմ առանց կրօնական և քաղաքական պսակի, այդ ալ իրական է. իսկ թէ՛ ինչո՞ւ զիս այստեղ բերած են շղթայակապ իբր պարզ ոճրագործ մը, այդ անիրաւութիւն է, որովհետեւ ես ոչ մէկ ատեն կը հաւատամ որ ո՛չ հանրային խաղաղութիւնն ու ապահովութիւնը վրդոված ըլլամ, ո՛չ ալ հանրային բարոյականը խաթարած: Դատապարտեցէ՛ք զիս, որովհետեւ զօրաւոր էք:

[Կիջնէ ու կ'առաջնորդւի իր սեղը]:

ՓԱՍՏ.—Տէր գատաւոր, յայտնի է թէ՛ Զաւէն Սիրաք իր վրայ զբւած ամբաստանութիւն-

ներէն չկրնար ազատիլ: Ինք եղած է կազմակերպողը գործաւորներուն և յեղափոխութիւն քարոզողը: արդիւնքը այն եղած է որ գործադուլ եղած է ու հանրային ապահովութիւնը վերդովւած է: Ահա քանի մը խեղճեր, [մասնացոյց կ'ընե ծեռ Հանին եւ Հմայեակը] որոնք վերաւորւած են, և այսօր իրենց վիրաւոր վիճակով դատարանիդ առջեւ կը ներկայանան արգարութիւն պահանջելով: Զուէնն ինք խոստովանեցաւ թէ՛ անիշխանական մըն է. ապացոյցը ան է որ նախատած է օրէնքի պաշտօնեաները՝ երբ ապահովութիւնը պահպանել աշխատած են. արհամարհած է ամուսնական օրէնքը և հանրային բարոյականին դէմ ըմբոստացած՝ գործնականապէս անբարոյութիւն քարոզած է: Ոչ մէկ կերպով կրնայ արդարանալ ան. իր վրայ կը ծանրանալ և — արիւննայեղութիւն, բ. — հանրային ապահովութիւնն ու բարոյականը խաթարողի և գ. — օրէնքի դէմ ըմբոստացողի, անիշխանականի մեղադրանքները: Մենք շատ յաճախ ցուաւի արարքներու տուել գտնւած ենք այս ազատ երկրին մէջ, ուր այս տեսակ յեղափոխականներու երեւումով արիւն թափւած է, ուր տգէտ գործաւորներ, ինչպէս Ուիլեմ ձէֆրի, գործիք եղած են ասոնց ձեռքը և՛ յեղափոխութիւն առաջացուցած: Իմ պաշտպանեալներս գոհացում կը պահանջեն իրր այս ազատ երկրի քաղաքացիներ, որպէսզի պատժւին իրենց ազատութիւնը բռնադատողները: Իսկ պաշտօնակից եղբայրիս, ընդհ. գատախաղին կը մնայ իրր արգարութեան պաշտօնեայ և պատասխանատու պաշտպանել հանրութեան ապահովութիւնն ու բարոյականը: [կը նստի]

ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱՉ. — Այստեղ չէ՛ ամէնէն կարելորր թէ՛ քանի մը հոգիի գլուխ կտարած է. ձեռողը իր պատիժը կ'տունէ ու կը զգաստանայ, ո՛չ ալ գործադուլը, որովհետեւ մենք ամէն օր կը տեսնենք նման դէպքեր: Կարելորը այն է որ այստեղ, այս ամբաստանւածի ամպիրոնին վրայ կանգնեցաւ մարդ մը, որ անպատկառօրէն արգարութեան դատաւորին առջեւ ու այս արգարութեան տաճարին մէջ ինքզինքը յայտարարեց իրր անիշխանական: Ինձ պաշտօն յանձնւած է իմ քաղաքացիներէս պաշտպանել իրենց դատը. ես պատասխանատու եմ անոնց առջեւ, օրէնքին առջեւ, որի իրր անաչառ պաշտօնեայ արձանագրուած եմ: Տէր դատաւոր, ահա մարդ մը որ չընդունիր ո՛չ օրէնք, ո՛չ կրօնք, որ չյարգեր դարերով սրբագործւած նւիրականութիւններ, որ կ'արհամարհէ ամէն կարգ ու սարք և կ'աշխատի իրեն պէս մարդեր առաջ. ցնելով արիւննայեղութիւններ առաջացնել: Ուիլեմ ձէֆրի ո՛չ մէկ մեղք ունի բացի իր տգիտութենէն, իսկ այսօր դատարանդ մեծ մեղաւոր մը ունի իր ճիրաններուն մէջ, անոր պատժելովը և խիստ պատժելովը է որ մենք պիտի կրնանք խաղաղութիւնը ապահովել: Օրէնքին անուշով, կրօնքին անուշով ու քաղաքացիներուս պատասխանատուութիւնով կը պահանջեմ ես կամ մշտնջենական բանտարկութեան, որովհետեւ կը հաւաւատամ թէ՛ այդ տեսակ մարդերը կղզիացնելով միմակ կարելի է չարիքը խափանել, կամ այս երկրէն իսպառ արտաքսում. . . Դուք վճարեցէ՛ք, ինչ որ կը պահանջէ օրէնքն ու կ'ակնկալեն քաղաքացիները

ՁԱԻՆ. — [կանգնելով] Տէր դատաւոր, ես

փաստաբան չունիմ, և արդարութիւն չէ որ դատէք մէկը՝ առանց իր պաշտպանողականը լսելու: Տարի մը վերջ ուրիշներու դատերը պիտի պաշտպանեմ, թոյլ տւէք տարի մը առաջ իմ դատս պաշտպանեմ:

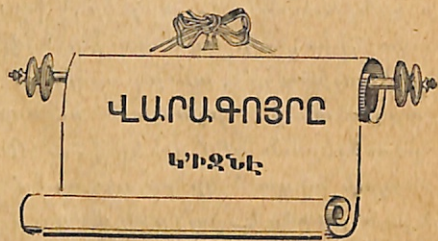
[Փոխիսներ կ'ուզեն լռեցնել] [Ջաւէն պօռայով] Արդարութիւնը բռնութիւն չի նշանակեր, թոյլ տւէք խօսիմ, դարձեալ դատապարտեցէք:

ԴԱՏ.—[կանգնելով] Ձգեցէք որ խօսի...

ՋԱՒԷՆ.— Լսեցէք զիս և դարձեալ դատապարտեցէք, ո՛վ օրէնքի պաշտօնեաներ և դործադրիչներ, լսեցէք և դուք, ո՛վ քաղաքացիներ, որոնց անունով իմ դատակնիքս կը պահանջուի: Եթէ արդարութեան պաշտպան ու անարդարութեան թշնամի ըլլալ կը նշանակէ անիշխանական կամ ընկերվարական ըլլալ, ես շատ սիրով կ'ընդունիմ այդ անունները իմ ձակատիս ու հպարտօրէն կը յայտարարեմ ինքզինքս ընկերվարական, թէև դուք թուքով նետել ուզէք իմ երեսիւ: Եթէ այս երկիրը ազատ է, ինչո՞ւ կը բռնադատէք զիս չխօսելու, ինչո՞ւ կը ձեռքաւարէք գործաւորները, ինչո՞ւ օֆիսորներով ու պէտք եղած ատեն թանկով գործաւոր - ժողովուրդին արիւնը կը թափէք՝ ստրկացնելու համար զայն: Եթէ արդարութիւնը կ'ուզէք պաշտպանել, արդարութիւն չէ երբեք Ուիլեմ մը պատժել, որ իր իրաւունքը պաշտպանելու համար իր հացը խլողին բռունցքով կը փոխարինէ, ալ պէտք է պատժել այն, որ վատօրէն իր ընկերին հացը կը յափշտակէ, պէտք է պատժել այն, որ հազարաւոր գործաւորներու արիւնը կը ձծէ. իսկ դուք, ո՛վ օրէնքի պաշտօնատարներ, դուք ձեր օրէնքներով, դուք ձեր բանակով կը

պաշտպանէք գողութիւնը ու կը պատժէք ինքնապաշտպան ճշմարիտ արդարութիւնը: Ու ես անգամ մըն ալ ու հազար անգամ կը յատարարեմ այստեղ, օրէնքի այս տունին մէջ թէ՛ ես այդ անարդար օրէնքներուն թշնամի եմ: Դո՛ւք, օրէնքի փաստաբաններ խեցեղձիւ կ'արձակէք ինձ դէմ՝ իբր հանրային բարոյականը խաթարող, մտիկ բրէ՛ք, ո՛վ հանրային բարոյականի նախանձախնդիր պաշտպաններ, ես կը յայտարարեմ որ դուք ձեր պաշտպանել կարծած օրէնքներով դո՛ւք կը խաթարէք, կ'եղծանէք հանրային բարոյականը, դուք այս սիստէմով կը ստեղծէք հանրատուները, իսկ ես, [ցուցնելով էլեկտրոն] ահա կ'իմս, որ հպարտութիւնով կընամ ներկայացնել աշխարհին, անոր բարոյականը կազմող անբարոյական կեղծիքներուն ու սրբապիղծ ներբազարձուսներուն դէմ ցցելով... Ու դարձեալ և հազար անգամ կը յայտարարեմ որ իմ սէրս այնքան բարձր է, այնքան մաքուր որ ձեր օրէնքներու ու կրօններու միջնորդութիւնները միմակ կընան պղծել զայն... Ահա՛ կ'իմս, ո՛չ այն զաղտնածածուկ անբարոյիկ-բարոյակնով կ'իմը, որ ձեր օրէնքներով կը պաշտպանէք ու ձեր կրօններով կը խնկարկէք, այլ այն կ'իմը՝ որ անօրէնք սէրովս է պսակւած... Կը դատապարտէք զիս որովհետև ո՛չ թէ արդար էք այլ զօրաւոր դատապարտեցէք զիս ցմահ բանտարկութեան, ես այնտեղ ալ նոյն ըմբոստը պիտի ըլլամ ձեր օրէնքներուն, զօրաւորի՛ բայց երբեք իրաւունքի օրէնքներուն, ստրկութեան ու կեղծիքի՛ բայց երբեք պաշտելութեան կրօնքներուն դէմ. ասորեյէ՛ք զիս, ես իմ ըմբոստի արդար հոգիս շտապ հովերով պիտի խօսիմ... [Ասեմ մը լուռ]

ԴԱՏ.— [Կանգնած ու չոր, խորհրդաւոր շեշտով]
Ուիլիելմ Ժէֆրի, քսան և հինգ տար տուգանք
և Հմայեակի բժշկական ծախսերը: Զաւէն Սյ-
րաք արտաքսում Մ. Նահանգներէն:

2013

14465

